

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MATOUŠ VANČA

NEDOBRÝ KRÁL VÁCLAV?

SESAZENÍ „LÍNÉHO KRÁLE“

V KONTEXTU POLITICKÉHO A PRÁVNÍHO MYŠLENÍ

POZDNÍHO STŘEDOVĚKU

BAD KING WENCESLAS?

DEPOSITION OF THE „IDLE KING“

IN THE CONTEXT OF POLITICAL AND LEGAL THOUGHT

OF THE LATE MIDDLE AGES

PRAHA 2015

VEDOUCÍ PRÁCE:

PROF. PHDR. LENKA BOBKOVÁ, CSC.

Poděkování

Na prvním místě děkuji paní profesorce Lence Bobkové za mimořádnou ochotu, vlídnost a trpělivost. Za upozornění na téma vděčím doktoru Robertu Antonínovi. Dále děkuji všem knihovnám a knihovníkům, jejichž služby jsem využil, zvláště těm v Historickém kabinetu FF UK. Můj nehynoucí dík patří též mé matce, a to nejen za pečlivé provedení korektur.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V dne

.....

*FOR GOD'S SAKE, LET US SIT UPON THE GROUND
AND TELL SAD STORIES OF THE DEATH OF KINGS;
HOW SOME HAS BEEN DEPOSED, SOME SLAIN IN WAR,
SOME HAUNTED BY THE GHOSTS THEY HAVE DEPOSED,
SOME POISON'D BY THEIR WIVES, SOME SLEEPING KILL'D,
ALL MURDER'D*

Shakespeare, Richard II. (III, 2, 155–160)

*NA ZEM SE POSAĎME A VYPRÁVĚJME
TRUHLIVÉ PŘÍBĚHY O SMRTI KRÁLŮ,
SVRŽENÝCH KRÁLŮ, KRÁLŮ PADLÝCH V BITVÁCH,
KRÁLŮ, CO MANŽELKY JE OTRÁVILY JEDEM,
KRÁLŮ, CO ZABILI JE VE SPÁNKU,
CO VRAŽDIL JE DUCH ZAVRAŽDĚNÝCH KRÁLŮ;
CO KRÁL, TO VRAŽDA*

(překlad Martina Hilského)

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá sesazením krále Václava (1361–1419) z trůnu Svaté říše římské. K detronizačnímu aktu došlo po několikaletých přípravách v srpnu 1400, a to prostřednictvím čtyř kurfiřtů (rýnského falckraběte a arcibiskupů mohučského, kolínského a trevírského).

První kapitola stručně zkoumá možnost sesazení krále ve středověkém politickém myšlení.

Druhá kapitola popisuje politické zápasy ve Svaté říši římské, které roku 1400 předcházely, a ukazuje nejpodstatnější události, které nakonec k sesazení krále vedly, jako byl střet o mohučské arcibiskupství.

Třetí kapitola analyzuje právní dimenzi detronizačního aktu a nabízí možnou interpretaci jeho role v ústavních dějinách Svaté říše římské. Počínání kurfiřtů může být chápáno jako součást dlouhodobého růstu politické moci kurfiřtského kolegia, který je kodifikován též ve Zlaté bule Karla IV.

KLÍČOVÁ SLOVA

Václav IV., 1361–1419, sesazení krále, rex inutilis, politické myšlení, právní myšlení

ABSTRACT

This master's thesis focuses on the deposition of the king Wenceslas (1361–1419) from the throne of the Holy Roman Empire. The dethronement act was realised in August 1400 by four Rhenish electors (Count Palatine and archbishops of Mainz, Cologne and Trier) after years-long preparations.

The first chapter briefly questions the possibility of king's deposition in medieval political thought.

The second chapter describes long political fights in the Holy Roman Empire before 1400 and highlights the most important events which finally led to the king's deposition, such as the fight for the control over the archbishopric of Mainz.

The third chapter analyses the legal dimension of the dethronement act and puts forward possible interpretation of its role in the constitutional history of the Holy Roman Empire. The elector's activity can be understood as a part of long-term growth of political power of the electoral college, as it was codified in the Golden Bull of Charles IV.

KEY WORDS

Wenceslas IV, 1361–1419, deposition of the king, rex inutilis, political thought, legal thought

OBSAH

ÚVOD.....	8
POZNÁMKA K PRAMENŮM A LITERATUŘE.....	10
1. SESAZENÍ KRÁLE V POLITICKÉM MYŠLENÍ STŘEDOVĚKU.....	15
2. SESAZENÍ KRÁLE VÁCLAVA.....	20
2.1 Výchozí situace: rozestavení figur..... <i>Základní problémy (1394)</i>	21
2.2 Fáze I: zahájení hry..... <i>Postupné přetváření politické situace (1394–1396)</i>	22
2.3 Fáze II: rošáda..... <i>Přeskupení sil a zformování opozice (1396–1397)</i>	26
2.4 Fáze III: královská obrana..... <i>Pokus o protitah a obnovu královské moci (1397–1398)</i>	30
2.5 Fáze IV: šach..... <i>Dvě únikové cesty z ohrožení (1398–1399)</i>	35
2.6 Fáze V: mat..... <i>Sesazování krále (1399–1400)</i>	36
2.7 Dodatek: důvody a záminky.....	45
3. SESAZENÍ KRÁLE V ÚSTAVNÍCH DĚJINÁCH ŘÍŠE.....	47
3.1 Přehled interpretací v obecné historiografii..... <i>Od Pelcla k dnešku</i>	47
3.2 Právní rozbor detronizačního aktu roku 1400..... <i>Franz Löher a Julius Weizsäcker</i>	49
3.3 Rok 1400 v dějinách říšských detronizací..... <i>Karl Schnith a Ernst Schubert</i>	52
3.4 Sesazení krále Václava v kontextu ústavního vývoje 14. století	53
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	58

ÚVOD

„Boha chce svrhnout, kdo chce svrhnout krále.“¹

Tak praví Richard II. čelící opozici vzpurných pánů v čele s Bolingbrokem v Shakespearově slavné historické tragédii, která sice příběh králova sesazení z anglického trůnu poněkud básničky upravila, leč zároveň jej učinila slavným a nesmrtelným.

K Richardově sesazení přitom došlo roku 1399, pouhý rok před tím, než se k podobnému činu odhodlala skupina kurfiřtů v případě římského krále Václava (nešťastný Richard mezitím zahynul bídnou smrtí ve vězení na hradě Pontefract). Ačkoli Václav nebyl svými odpůrci zajat (toho si užil dosyta v jiných případech), své sesazení přežil a římským králem se tituloval do nejdelší smrti, nepostrádá ani jeho příběh na dramatickosti. Nenašel ovšem (zatím) svého Shakespeara, jenž by jej proslavil stejně jako jeho anglického soupevníka (a manžela jeho sestry)...

Není-li tedy Václavovo sesazení předmětem dlouhodobého zájmu divadelní a vůbec kulturní veřejnosti, zůstává hlavní tíha jeho reflexe na historickém bádání. S aktem sesazení panovníka Svaté říše římské, tedy vladaře, který by naopak měl být předurčen podstoupit císařskou korunovaci a stát se prvním mezi pány křesťanstva, se musí vyrovnat každý, kdo se dějinami pozdního středověku zaobírá – ať už v celoevropské, středoevropské nebo jen lokální (třeba české) perspektivě. V kontextu obdobné události v Anglii a nejednoduché situace ve Francii pak Václavovo sesazení jeví nemalý potenciál k zamyšlení nad celkovým stavem královské moci a křesťanského politického myšlení jako takového² (bylo by patrně vhodnější užít pojmu Ernsta Kantorowicze a hovořit o politické teologii).

Způsob uchopení této nepřiliš obvyklé změny na trůně ovšem velmi závisí na metodologickém přístupu jednotlivých historiků. Ti, kdo se pokoušeli o přesné faktografické vylíčení Václavova panování, zařazují událost roku 1400 do obsáhlé chronologické řady mnoha dalších událostí a málokdy tak mají prostor zamyslet se nad aktem detronizace hlouběji jakožto nad samostatným fenoménem v kontextu ústavních dějin či dějin idejí (tedy dějin bytostně neudálostních). Práce ústavních historiků, včetně malého počtu těch, kteří se problémem

¹ SHAKESPEARE. *Richard II.* III, 2, 101. Překlad Martina Hilského.

² Za všechny SEIBT, F. Zur Krise der Monarchie um 1400. in: MACEK, J.; MAROSI, E; SEIBT, F. (edd.). *Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387–1419.* Warendorf, 1994, str. 3–13. GRAUS, F. Das Scheitern von Königen: Karl VI., Richard II., Wenzel IV. in: SCHNEIDER, R. (ed.). *Das spätmittelalterlichen Königtum im europäischen Vergleich.* Sigmaringen, 1987, str. 17–39. SPĚVÁČEK, J. Krize principu autority v mocenském systému Evropy 14. století. *Český časopis historický* 92/1994, str. 1–23.

sesazení krále zabývali zvláště, pak rok 1400 zmiňují jako jeden ze zkoumaných případů, proč se sice mohou rozebrat jeho vztah k sesazení jako právně teoretickému modelu, ale nemohou vystihnout zvláštnosti konkrétního případu, spočívající právě v momentální politické situaci.³ Lze tedy považovat za účelné věnovat samostatnou pozornost výhradně tomuto jednomu konkrétnímu případu sesazení a pokusit se jej interpretovat různými způsoby.

Podle této logiky bude tedy práce rozdělena na tři hlavní části. V části první budou stručně nastíněny myšlenkové koncepty, z nichž idea sesaditelnosti špatného panovníka vychází. Druhá část se bude zabývat samotným sesazením krále Václava z trůnu, pokusí se je systematicky zpracovat a rozčlenit do logických fází. A ve třetí, závěrečné kapitole bude tento akt analyzován z hlediska právního, respektive pohledem ústavních dějin.

Práce tedy nemá ambici vyčerpat jednotlivé přístupy v úplnosti. Její těžiště zůstává především v ústavních dějinách, kterým bude proto věnován prostor na konec, nicméně pro celkové závěry z tohoto hlediska bude možné využít též dílčí závěry prvních dvou kapitol. Takový přístup umožní lépe reagovat na soudy, které byly doposud zástupci *Verfassungsgeschichte* o sesazení krále Václava vysloveny.

³ Dobrým příkladem je ústavní historik Ernst Schubert, jenž se vyjadřuje s jistým despektem o faktografickém díle Aloise Gerlicha, které se věnuje popisu politických událostí, vedoucích k sesazení krále Václava. Viz SCHUBERT, E. *Königsabsetzung im deutschen Mittelalter. Eine Studie zum Werden der Reichsverfassung*. Göttingen, 2005, str. 364.

POZNÁMKA K PRAMENŮM A LITERATUŘE

Co se pramenů diplomatické povahy týče, lze vyjít ze starších edic, které sestavili František Martin Pelcl⁴ a František Palacký⁵; jde ovšem o počiny, odpovídající svým provedením době svého vzniku. Proto bude v této práci především odkazováno na modernější, zcela nepostradatelnou Weizsäckerovu edici *Deutsche Reichstagsakten* (dále *DRTA*), konkrétně na druhý a třetí svazek, které zachycují sledované období Václavovy vlády v Říši až do jeho sesazení.⁶ Další dílčí prameny lze pak nalézt v jiných edicích (*Codex diplomaticus et epistularis Moraviae*, *Geschichte der deutschen Städte*) nebo byly vydány samostatně, na což bude odkazováno v textu.

Je-li tématem této práce sesazení krále Václava, pak lze literaturu rozdělit do dvou skupin – na literaturu o králi Václavovi a literaturu o sesazování králů (ta by byla pochopitelně jen nepočetná, proto je možné kategorii rozšířit na literaturu o postavení krále ve středověkém státě). Je logické, že práce o Václavově panování jeho sesazení reflektují, stejně jako literatura o postavení krále, řeší-li otázku jeho případného sesazení, nemůže neuvést rok 1400 jakožto jeden z nejznámějších případů. Děj, která by se zabývala výhradně sesazením krále Václava a ideálně tak propojovala obě kategorie, je velmi málo (což je snad částečným ospravedlněním pro vznik této práce).

První monografií o Václavovi sepsal F. M. Pelcl (výše zmíněná edice byla vydána současně) ještě na sklonku 18. století.⁷ Jde o práci hodnotnou, ovšem vzhledem ke svému stáří je dnes pochopitelně poněkud antikvární a zde na ni bude odkazováno pouze výjimečně. Roku 1860 vydal drobnější práci o Václavovi a jeho sesazení profesor opavské reálky Friedrich Horner,⁸ její význam byl ovšem záhy zcela zastíněn stěžejním a dodnes nezastupitelným vylíčením Václavovy vlády v Říši z pera Theodora Lindnera, vratislavského a později münsterského profesora historie, jehož dva díly byly vydány v letech 1875 a 1880.⁹ Tento žák Droysena a Rankeho vytvořil typické dílo německého pozitivistického dějepisectví, vyznačující se obsáhlou a precizní faktografií. Pochopitelnou nevýhodou tohoto přístupu pro téma

⁴ PELZEL, F. M. (ed.). *Urkundenbuch zur Lebensgeschichte des Böhmisches und Römischen Königs Wenceslaus* (2 díly). Praha/Leipzig, 1788/1790.

⁵ PALACKÝ, F. (ed.). *Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte*. Praha, 1847².

⁶ WEIZSÄCKER, J. (ed.). *Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel 1388–1397/1397–1400*. München, 1874/1877. Dále používáno rozlišení *DRTA II* a *DRTA III*.

⁷ PELZEL, F. M. *Lebensgeschichte des Böhmisches und Römischen Königs Wenceslaus* (2 díly). Praha/Leipzig, 1788/1790.

⁸ HORNER, F. Wenzel, als deutscher König, und dessen Absetzung, nach Quellen bearbeitet. *Jahresbericht über die k. k. Ober-Realschule zu Troppau* 8/1860, str. 3–59.

⁹ LINDNER, T. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel* (2 díly). Braunschweig, 1875–1880.

Václavova sesazení je fakt, že v takto vyčerpávajícím výčtu událostí není v zásadě prostor pro hlubší příčinnou analýzu konkrétního fenoménu, jakým je kupříkladu právě Václavovo sesazení. Ačkoli po stránce faktografické lze tedy Lindnera doplnit či opravit jen málokdy, je více než vhodné a účelné navazovat na něho dílčími studii o konkrétních „průřezových“ tématech, jež prostupují jeho prací napříč, nebo naopak případovými studii, které by se pokoušely o hlubší analýzu jednotlivých událostí. Tímto směrem se bude ubírat i tato práce.

Rozsáhlou monografií, jež by se zabývala vzpourou kurfiřtů proti králi Václavovi a širším pozadím jeho sesazení, připravoval též Julius Weizsäcker, vydavatel *DRTA*. Plány ovšem zhatila jeho předčasná smrt, takže dílo, které by tuto diplomovou práci jistě obohatilo (či ji učinilo zcela zbytnou), nikdy nevzniklo. K tématu stihl vydat pouze jednu studii¹⁰ a později byly v *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* z Weizsäckerovy pozůstalosti vydány ještě dvě krátké skici.¹¹ Podobné tematické zaměření, ale zcela jiné vyznění má právně historická studie Franze Löhera, jež zaujme v historiografii vcelku nezvyklou obhajobou postupu těch, kdo krále sesadili.¹²

Jinak je německá historiografie k Václavovi poměrně skoupá a stručné vylíčení jeho vlády je možné nalézt jen v přehledových souhrnech německých dějin¹³ nebo v publikacích s biografickými medailony vládců¹⁴. Čestnou výjimkou zůstávají v 60. a 70. letech Alois Gerlich, který rozebral mocenské vztahy v Říši na konci 14. století, tedy v situaci směřující k Václavovu sesazení¹⁵, a Wilhelm Hanisch, který se nad Václavovou osobností zamýšlel

¹⁰ WEIZSÄCKER, J. Der Pfalzgraf als Richter über den König. *Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen XXXIII*, 1886.

¹¹ WEIZSÄCKER, J. Zur Absetzung König Wenzels. Die Stellung Sachsens auf dem Mainzer Tage von September 1399. *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 3/1890, str. 134–140. Týž. Die Vorgeschichte der Thronrevolution von 1400 in officiöser Darstellung. *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 7/1892, str. 142–147.

¹² LÖHER, Franz. Das Rechtsverfahren bei König Wenzels Absetzung. *Münchener Historisches Jahrbuch für 1865*. München, 1865, str. 3–129.

¹³ Např. HEIMPEL, H. *Deutschland im späteren Mittelalter 1200–1500*. Konstanz, 1957. THOMAS, H. *Deutsche Geschichte des Spätmittelalters 1250–1500*. Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz, 1983.

¹⁴ HOENSCH, J. K. *Die Luxemburger. Eine spätmittelalterliche Dynastie gesamteuropäischer Bedeutung 1308–1437*. Stuttgart, 2000, str. 193–233. KINTZINGER, M. Wenzel. in: SCHNEIDMÜLLER, B.; WEINFURTER, S. (edd.). *Die deutschen Herrscher des Mittelalters. Historische Portraits von Heinrich I. bis zum Maximilian I.* München, 2003, str. 433–445.

¹⁵ GERLICH, A. *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach um Kampf um die deutsche Königskrone. Studie zur Vorgeschichte des Königums Ruprechts von Pfalz*. Wiesbaden, 1960.

v několika kratších textech¹⁶. V téže době vznikl Václavův životopis od Heinze Riedera,¹⁷ který ovšem není ani tak vědeckou prací, jako spíše populární literaturou faktu, a zde je uváděn jen pro úplnost.¹⁸

Výše uvedená slova o skouposti neplatí, pokud by bylo do německé historiografie zahrnuto i dílo Ivana Hlaváčka, jehož podstatná část byla publikována v němčině. Václavův dvůr a jeho kancelář jsou jedním z jeho stěžejních témat a jeho bádání výrazně rozšířilo obzory o Václavově době jako takové.¹⁹

Pro Hlaváčkovu vynětí ze skupiny autorů, kteří o Václavovi píší česky, svědčí i fakt, že o Václavovi píše i z perspektivy říšské a nikoli primárně české – tedy že o této osobě umí psát i bez říšské čtyřky za jménem.²⁰ Václav jako český král se totiž pochopitelně vždy těšil zájmu české historiografie, která jej ovšem líčila vždy především z pohledu zemských dějin a říšské události bývají v tomto líčení spíše přívazkem, který jen nutnou měrou doplňuje kontext dění v českých zemích. U děl, jejichž cílem je právě vylíčení českých dějin, to je vcelku pochopitelné – to platí pro Palackého²¹ i Tomka²², jakož i pro F. M. Bartoše.²³ Ten se sice ve svých *Čechách v době Husově* pouští (třeba právě v otázce sesazení krále Václava) do hlubších mezinárodně politických exkursů a snaží se o postižení říšských souvislostí, v takových případech se však často úzce přidržuje Lindnerova podání. Zdeněk Fiala se pak říšským děním

¹⁶ HANISCH, W. Wenzel IV. in: SEIBT, F. (ed.). *Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 3. Karl IV. und sein Kreis*. München/Wien, 1978, str. 251–279. Tentýž autor také o Václavovi dříve publikoval sérii čtyř článků v časopise *Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde* se společným titulem „König Wenzel von Böhmen. Studie zur Geschichte seiner Regierung.“ I. Die Selbstdarstellung des Königtums in den Arengen der Urkunden König Wenzels. 11/1969, str. 197–217. II. Seine Absetzung und die Absetzung König Richards II. von England. 12/1970, str. 5–32. III. Der König von Böhmen. 12/1970, str. 33–61. IV. Seine Persönlichkeit. 13/1971, str. 198–233.

¹⁷ RIEDER, H. *Wenzel. Ein unwürdiger König*. Wien, 1970.

¹⁸ K přehledu německé historiografie věnované králi Václavovi patří ještě analýza jeho volby na římský trůn roku 1376 od Wilhelma Klareho. Tuto velmi kvalitní práci by ovšem bylo možno přiřadit spíše ke Karlovi IV., neboť k Václavově vládnutí se vztahuje jen okrajově, tím méně pak k jeho sesazení. KLARE, W. *Die Wahl Wenzels von Luxemburg zum römischen König*. Münster, 1990. K tomu též LIES, R. *Die Wahl Wenzels zum Römischen Könige in ihrem Verhältnis zur Goldenen Bulle*. Dresden, 1931.

¹⁹ Z hlavních prací: HLAVÁČEK, I. *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*. Stuttgart, 1970. Týž. *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě*. Praha, 1991. Týž. *Höfe – Residenzen – Itinerare*. Praha, 2011.

²⁰ Za povšimnutí stojí, že v titulu hlavní práce uvedené o poznámku výše je Václavova číslovka v závorce. Viz také HLAVÁČEK, I. Václav IV. na říšském stolci. in: BOBKOVÁ, L.; ŠMAHEL, F. (edd.). *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, str. 643–655.

²¹ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě II/2*. Praha, 1876.

²² TOMEK, V. V. *Dějepis města Prahy III*. Praha, 1875.

²³ BARTOŠ, F. M. *Čechy v době Husově 1378–1415*. České dějiny II/6. Praha, 1947.

zabývá jen zcela okrajově.²⁴ Dalo by se tedy říci, že Václav je v těchto dílech za všech okolností především Václavem Čtvrtým, tedy českým.²⁵

Z české strany je zásadní monografií o králi Václavovi především dílo Jiřího Spěváčka.²⁶ Jeho ambicí bylo vyčerpávajícím způsobem popsat Lucemburkovu vládu jak v Čechách, tak v Říši, kde kráčí ve stopách Lindnerových. Výsledkem je tedy dílo nesmírně obsáhlé, na druhou stranu Spěváček v touze po komplexnosti zvláště v některých pasážích vrší za sebou jednotlivá fakta a sledovat v jeho práci linii či vývoj konkrétního fenoménu, jako je třeba právě posun od prvních nápadů na sesazení krále až po jejich realizaci, může být poněkud obtížné. Stejně tak je třeba konstatovat, že Spěváček se sice snažil věnovat Říši pozornost větší než jeho předchůdci, přesto zůstává českému pohledu výrazně poplatný i v tak stěžejní věci, jako je členění práce do kapitol (o tom níže na str. 20). Proto bylo-li výše napsáno o Lindnerovi, že i přes faktografický přínos jeho práce je vhodné doplnit ji dalšími studii, platí to pro Spěváčka dvojnásob.²⁷

To ostatně ukazuje i fakt, že Spěváčkovou monografií český výzkum o Václavovi neskončil. Petr Čornej s krátkým odstupem po Spěváčkovi vydal práci *Tajemství českých kronik*,²⁸ v níž věnoval pozornost i obrazu krále Václava v pramenech české i říšské provenience. Na konci tisíciletí přispěl originálním způsobem také Martin Nejedlý, jenž ve svém třídílném interdisciplinárním příspěvku popsal Václavovu vládu ve vztahu k literárním a výtvarným dílům jeho doby.²⁹ A nedlouho poté, v dalším syntetickém zpracování českých dějin, a to konkrétně ve čtvrtém svazku *Velkých dějin zemí Koruny české*, vylíčila Václavovu vládu do roku 1402 Lenka Bobková.³⁰ Vzhledem k charakteru této knižní řady jsou osou výkladu opět dějiny české a říšskému dění může být věnován jen omezený prostor, nicméně říšský kontext prací prostupuje, aniž by jí ubíral na přehlednosti.

Do tohoto rámcového přehledu bylo možné zahrnout pouze základní literaturu, která se vysloveně zabývá Václavovou vládou nebo jeho sesazením. Vedle zmíněných publikací

²⁴ FIALA, Z. *Předhusitské Čechy 1310–1419. Český stát pod vládou Lucemburků*. Praha, 1968.

²⁵ Na převážující národní hledisko historiografie tohoto období poukazuje též SEIBT, *Zur Krise der Monarchie*, str. 5.

²⁶ SPĚVÁČEK, J. *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha, 1986.

²⁷ Je třeba uvést, že k podobnému doplnění sáhl i sám Spěváček, a to právě v problematice Václavova sesazení, k němuž dodal souvislosti samostatnou studií (viz výše pozn. 2).

²⁸ ČORNEJ, P. *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice*. Praha, 1987¹ a 2003². Pasáž o Václavovi je nicméně přepracovanou a rozšířenou studií z roku 1985.

²⁹ NEJEDLÝ, M. Václav IV. a panská jednota. Část první – „Barvy všecy“. *Historický obzor* 10/1999, str. 242–249. Část druhá – „Králová koruna krásná jest věc, ale těžká“. *Historický obzor* 11/2000, str. 8–15. Část třetí – „Račič, králič, poslúchati...“. *Historický obzor* 11/2000, str. 68–75. Nedávno s týmiž literárními díly nově pracoval Robert Antonín. Viz ANTONÍN, R. *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha, 2013.

³⁰ BOBKOVÁ, L.; BARTLOVÁ, M. *Velké dějiny zemí Koruny české IV.b. 1310–1402*. Praha/Litomyšl, 2003.

existuje pochopitelně celá řada dalších titulů, které se tématu dotýkají nebo se věnují některému z aktérů tehdejšího dění a jeho úloze v něm. Na některé z těchto dílčích prací bude odkazováno průběžně v dalším textu.

Druhou skupinu literatury tvoří práce, které se zabývají institucí království, královskou mocí a postavením osoby krále ve středověkém státním systému. Takováto kategorie může být velmi obsáhlá, neboť více či méně dané téma reflektuje mnoho děl z oblasti ústavních dějin. Na tomto místě je ovšem vhodné uvést především tři (pro tuto práci zásadní) tituly, které se výslovně zabývají možností sesazení krále nebo s tím související politickou filosofií. Jsou to díla Wolfganga Adama,³¹ Karla Schnitha³² a především nejnovější obsáhlá monografie Ernsta Schuberta.³³ Text z oblasti ústavních dějin, který ovšem reflektuje přímo státoprávní poměry v Říši Václavovy doby, pak vydal již zmíněný Wilhelm Hanisch.³⁴

³¹ ADAM, W. *Herrschaftsgefüge und Verfassungsdenken im Reich zur Zeit der Absetzung König Wenzels*. Frankfurt am Main/Berlin/Cirencester, 1980.

³² SCHNITH, K. Gedanken zu den Königsabsetzungen im Spätmittelalter. *Historisches Jahrbuch* 91/1971, str. 309–326.

³³ SCHUBERT, op. cit.

³⁴ HANISCH, W. Der deutsche Staat König Wenzels. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 92/1975, str. 21–59.

1. SESAZENÍ KRÁLE V POLITICKÉM MYŠLENÍ STŘEDOVĚKU

„Ani všechna voda v rozbouřeném moři nesmyje balzám pomazaných králů.“³⁵

Aby bylo možné sesadit krále z jeho trůnu právním aktem, nejprve musí být něco takového možné v politickém uvažování dané doby. Účelem následující části tedy bude stručně nastínit, o jaké názory a autority se mohli opřít ti, kdo by chtěli něco takového provést.

Nutnou podmínkou úvahy o možnosti sesazení panovníka je pojmové oddělení moci světské a duchovní. Křesťanství mělo v tomto ohledu poměrně propracovanou nauku, která se v zásadě opírala o Ježíšovo „co je císařovo, císaři, co je Boží, Bohu“.³⁶ Ve své podstatě si toto uspořádání vynucovaly praktické důvody, neboť křesťané prvních staletí našeho letopočtu žili v říši, jejíž oficiální kult se od jejich náboženství výrazně odlišoval. Hned v samých počátcích křesťanství proto bylo nezbytné formulovat teoretické základy tohoto soužití a odpovědět na otázku, zda je třeba vrchnost poslouchat, i když není křesťanská.

„Každý ať se podřizuje vládní moci, neboť není moci, leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha, takže ten, kdo se staví proti vládnoucí moci, vzpírá se Božímu řádu. Kdo se takto vzpírá, přivolává na sebe soud. Vládcové nejsou přece hrozbou tomu, kdo jedná dobře, nýbrž tomu, kdo jedná zle. Chceš, aby ses nemusel bát vládnoucí moci? Jednej dobře, a dostane se ti od ní pochvaly. Vždyť je Božím služebníkem k tvému dobru. Jednáš-li však špatně, máš proč se bát, neboť nenese meč nadarmo; je Božím služebníkem, vykonavatelem trestu nad tím, kdo činí zlo. Proto je nutno podřizovat se, a to nejen z bázně před trestem, nýbrž i pro svědomí. Proto také platíte daň. Vládcové jsou v Boží službě, když se drží svých úkolů. Dávejte každému, co jste povinni: daň, komu daň; clo, komu clo; úctu, komu úctu; čest, komu čest.“³⁷

Funkční oddělení duchovní a světské moci přetrvalo i ve středověku, kdy už bylo křesťanství dlouhodobě dominujícím náboženstvím. Krále či jiného křesťanského vládce však nikdy nelze chápat jako osobu čistě světskou. Podstata středověké královské funkce je sakrální – integrálně

³⁵ SHAKESPEARE. *Richard II.*, III, 2, 54–55. Vlastní překlad.

³⁶ Mt, 22, 16–21.

³⁷ Ř, 13, 1–7. Český ekumenický překlad.

v sobě propojuje křesťanství i starší „přežitky“, je-li možné užít tohoto frazeriánského termínu.³⁸

Další nutná dualita pak musí existovat i v rámci moci světské. Splývá-li král a jeho *regnum* v jedno, pak je sesazení nemožné – detronizace by zároveň znamenala konec státu, který by sesazený panovník stáhl s sebou do nicoty. Protože však stát (který jakožto pojem ještě ani neexistuje)³⁹ nelze v politické teologii středověku od osoby krále zcela oddělit, je tento problém vyřešen „zdánlivě směšným a v mnoha ohledech neohrabaným“ konceptem dvou těl krále.⁴⁰ Tato stará, ve středověku velmi živá idea byla v alžbětinské Anglii zformulována takto:

„V králi jsou totiž přítomna dvě těla, tělo přirozené a tělo politické. Jeho tělo přirozené (pakliže je vezmeme samo o sobě) je tělo smrtelné, podléhající všem neduhům způsobeným přírodou či náhodou, mladistvé a stařecké slabomyslnosti i obdobným vadám, k nimž dochází v přirozených tělech ostatních lidí. Jeho tělo politické je ale tělem, které nelze spatřit ani se jej dotknout, neboť je určeno k řízení lidu a správě veřejného blaha, a toto tělo sestávající z politiky a vlády je zcela prosto mladistvosti, stáří i ostatních přirozených vad a slabostí, jimž podléhá tělo přirozené, a z tohoto důvodu nemůže být královo jednání v politickém těle zneplatněno či zmařeno nezpůsobilostí jeho přirozeného těla.“⁴¹

Důležité je, že podléhá-li tělo přirozené času, zkáze, úbytku tělesných i duševních sil, tedy nedokonalostem vlastním člověku, pak je stejně tak možné, že bude král podléhat vzteku, pýše, opilství, krutosti či lenosti. Je-li tedy možné, aby s odchodem přirozeného těla krále došlo k nástupu těla nového, aniž by to jakkoli zasáhlo kontinuální existenci těla politického, proč by nemohlo k výměně přirozeného těla dojít i v důsledku krutosti či lenosti? V anglickém prostředí byla tato myšlenka rozvinuta a úspěšně použita roku 1399, těsně před sesazením krále Václava.⁴²

³⁸ Z literatury např. pasáž o křesťanském králi v knize ROUX, J.-P. *Král. Mýty a symboly*. Praha, 2009, str. 222–257. Přehled rolí, které král mohl ve společnosti a státě hrát, viz LE GOFF, J. Král. in: LE GOFF, J.; SCHMITT, J.-C. *Encyklopedie středověku*, str. 305–318. Vynikající a nedocenitelnou sondou do sakrálního, právního a politického vnímání krále je pak KANTOROWICZ, E. H. *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*. Praha, 2014.

³⁹ O konceptu „státu“ a pro něj užívaných pojmech v době vlády krále Václava viz KEJŘ, J. *Stát, církev a společnost v disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské*. Rozpravy ČSAV 74/1964, sešit 14, str. 40. Též HANISCH, *Der deutsche Staat*, str. 21.

⁴⁰ KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, str. 24.

⁴¹ PLOWDEN, E. *Commentaries or Reports*. London, 1816, 212a. Citováno dle: KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, str. 25.

⁴² *Ibid.*, str. 234–239.

Ve Svaté říši římské byl v podstatě řešen stejný teoretický problém, ba možná ještě intenzivněji. Základní dualita mezi konkrétním držitelem královského titulu a věčně existující Říši zde vystupovala na světlo velmi často – ve volební monarchii musel být po úmrtí panovníka nový teprve zvolen (nedošlo-li k volbě *vivente imperatore*), takže pravidelně vznikala kratší (někdy delší) období interregna. Přesto ani v Říši nemůžeme v žádném případě hovořit o úplné separaci tohoto pojmu od fyzické osoby vladaře a o vytvoření svébytné fiktivní osoby, jakou je moderní stát (alespoň v hobbesovském pojetí).⁴³

Existuje-li tedy díky výše popsané dualitě teoretická možnost krále sesadit, bylo třeba zabývat se podrobněji také okolnostmi, za nichž by byl takový krok oprávněný.⁴⁴ Logicky se nabízí především situace, v níž by panovník konal proti pravidlům křesťanského života. Právě takový význam získává v evropském středověku pojem *tyrannus*, spíše než o despotickeho uzurpátora moci tak jde o panovníka nespravedlivého, krutého, lakomého, prolhaného a tělesně nestřídmého. Právě takového měl na mysli Jan ze Salisbury ve svém díle *Policraticus*, které proslulo svou tezí o oprávněnosti svržení tyranů. Podle Janovy definice je mezi panovníkem a tyranem v podstatě jediný rozdíl, zato však nesmírně závažný: dobrý panovník „poslouchá zákon a jeho mocí vede lid, za jehož služebníka se považuje.“⁴⁵ Tyran toto pochopitelně nečiní.⁴⁶

K tyranovi, vladaři z podstaty *špatnému*, se ovšem nabízí ještě alternativa vladaře *nedobrého* – tedy krále, jenž vládnout neumí, nedokáže nebo nechce. Takový král je pak králem neúčinným (*rex inutilis*) – a přesně tento termín byl použit i při sesazení krále Václava roku 1400. Neúčinnými byli původně nazýváni merovejští králové, kteří ztratili svou reálnou moc, nicméně později byl koncept podstatně rozvinut a v době vrcholné moci papežství byl vhodnou právní konstrukcí, již mohli Inocenc III. nebo Inocenc IV. ospravedlňovat papežský primát nad všemi světskými panovníky křesťanstva.⁴⁷ Tehdy je *rex inutilis* chápán jako zcela legitimní panovník, držící oště moci a požívající královského důstojenství, nicméně jeho neschopnost

⁴³ K dějinám pojmu „stát“ od středověku do 17. století a ke genealogii jeho moderního pojetí viz SKINNER, Q. *O státě*. Praha, 2012, str. 9–54.

⁴⁴ Přehledně ANTONÍN, R. *Ideální panovník*, str. 365–371.

⁴⁵ „...hic [princeps – pozn. MV] *legi obtemperat et eius arbitrio populum regit cuius se credit ministrum...*“ *Policraticus*, IV, 1. Český překlad je z diplomové práce Jana Kopeckého, která obsahuje překlad celé čtvrté knihy *Policraticu* a některých dalších krátkých textů. KOPECKÝ, J. *Knížecí zrcadlo Jana ze Salisbury*. Praha, 2008. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav řeckých a latinských studií. Vedoucí práce Martin Bažil (překlad na str. 35).

⁴⁶ O komplikované problematice vztahu krále a zákona viz KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, str. 108–120 (o známé zásadě *lex facit regem* str. 112).

⁴⁷ PETERS, E. *The Shadow King. Rex inutilis in Medieval Law and Literature 751–1327*. New Haven/London, 1970, str. 22–26.

činí jeho vládu neudržitelnou.⁴⁸ Na přelomu 13. a 14. století se pak tentýž koncept opět vhodně setkává a doplňuje s právními teoriemi, které se zabývají možností svrhnout panovníka i jinak než zásahem suverénního papeže.⁴⁹

A kdo by tedy mohl být k takovému sesazení tyrana či neužitečného krále oprávněn? Pro Augustina, jenž byl po celý středověk mimořádnou autoritou, je svržení krále absolutně vyloučeno, neboť každá moc pochází od Boha a sluší se jí tedy poslouchat jakožto Bohem zřízenou.⁵⁰ Tomáš Akvinský, inspirován Aristotelovou politickou filosofií a zvláště teorií o vládě zákona, se pokusil najít takové řešení, aby se zároveň nezpronevřil Augustinovi. Proto najde-li se takový panovník, který by nerespektoval zákon a jehož vláda by byla nesnesitelná, *doctor angelicus* opatrně připouští možnost jeho sesazení „veřejnou autoritou“ (*auctoritas publica*), aniž by však tento pojem přesněji vyložil.⁵¹

13. století je však již dobou, kdy se papežové pokoušejí možnost sesazování králů z vlastní autority zavést do politické praxe. Hned na počátku století zasáhl Inocenc III. svým dekretem *Venerabilem* do války, která zuřila ve Svaté říši římské po dvojí volbě roku 1198, a vyhradil si v něm suverenitu nad říšskými panovníky.⁵² Na lyonském koncilu roku 1245 se pak Inocenc IV. pokusil o prosazení možnosti detronizovat jakéhokoli panovníka křesťanstva. Bulou *Ad apostolice dignitatis* nejprve oznámil sesazení císaře Friedricha II. a vzápětí obrátil svou pozornost na portugalského krále Sancha II.⁵³

V reakci na to lze v politickém myšlení 13. a 14. století vysledovat zřetelný odpor proti papežské supremaci, a to u Danta (*De monarchia*)⁵⁴ a v souvislosti se zápasem mezi duchovní a světskou mocí za vlády Ludvíka Bavora také u Viléma z Ockhamu (*Dialogus*) a Marsilia z Padovy (*Defensor pacis*).⁵⁵

Zvláště Marsiliovy myšlenky o suverenitě lidu sice předznamenávají postupný konec schopnosti kurie nárok na suverenitu aktivně prosazovat (zvláště v souvislosti s prudkým

⁴⁸ Ibid., str. 27.

⁴⁹ Ibid., str. 232–237. Petersova práce sice není dovedena až k roku 1400, nicméně uvedený postřeh je třeba vnímat jako zásadní.

⁵⁰ AUGUSTIN. *De consensu evangelistarum*, I, 12, 19. S tím souvisí Augustinův koncept „teologie násilí“, viz KARFÍKOVÁ, L. Augustin a jeho dvojí vklad do dějin politického myšlení. in: HEROLD, V.; MÜLLER, I.; HAVLÍČEK, A. (edd.). *Dějiny politického myšlení II/1. Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. Praha, 2011, str. 74–122 (o teologii násilí str. 92–103).

⁵¹ Thomas AQUINAS, *De regno ad regem Cypri*. I, 7, 49.

⁵² Dekret in KRAMMER, M. (ed.). *Quellen zur Geschichte der deutschen Königswahl und des Kurfürstenkollegs*. Vol. 1. Leipzig, 1911, str. 54–57.

⁵³ SCHNITH, *Gedanken zu den Königsabsetzungen*, str. 310–311.

⁵⁴ DANTE ALIGHIERI. *O jediné vládě*. Praha, 1942.

⁵⁵ Přehledně MÜLLER, I. Dante, Ockham a Marsilius z Padovy. in: HEROLD, V.; MÜLLER, I.; HAVLÍČEK, A. (edd.). *Dějiny politického myšlení II/2. Politické myšlení středověku a reformace*. Praha, 2011, str. 7–92.

úpadkem autority papežství v době schismatu),⁵⁶ zároveň ale nijak nenapomáhají tomu, aby si světští panovníci byli více jisti svou pozicí. Naopak, v této době spíše přibývá institucí (Tomášových „veřejných autorit“), které podle názorů právníků mají možnost k sesazení přistoupit – a také k tomu čas od času dochází, v čemž ani Říše není výjimkou.

Tento stručný přehled tedy snad prokázal, že před rokem 1400 již bylo k dispozici dostatečné množství konceptů, které tím či oním způsobem sesazení legitimního, řádně zvoleného a řádně korunovaného krále Václava ospravedlňovaly – v celkové duchovní krizi, která zpochybňuje samu podstatu trůnů a dynastií, vlastně sesazujícím kurfiřtům stačilo vybrat si takový, který nejlépe vyhovoval jejich záměrům.⁵⁷

⁵⁶ SPĚVÁČEK, *Krise autority*, str. 18.

⁵⁷ SEIBT, *Zur Krise der Monarchie*, str. 3–13. Velmi zajímavý exkurs do politických idejí, jaké zaznívaly za Václavovy vlády na pražské univerzitě, viz KEJŘ, *Stát, církev a společnost*, str. 40–50. Viz také ADAM, op. cit.

2. SESAZENÍ KRÁLE VÁCLAVA

„*O dolosam machinationem! Fingunt odisse, quod diligunt, optare, quod nolunt, postulare, quod fugiunt.*“⁵⁸

Je-li cílem této kapitoly popsat sesazení krále Václava z říšského trůnu, nabízí se otázka, kde vlastně s výkladem začít. Snadno by se z něho totiž mohly stát dějiny Václavova říšského panování od počátku – je totiž důležité si uvědomit, že první úvahy o sesazení se objevují již po několika letech jeho samostatné vlády.⁵⁹ Stejně tak jistě není vhodné zabývat se jen skutečně „horkou fází“, tedy léty 1399 a 1400, kdy porýnští kurfiřti již cíleně pracují na tomto záměru a postupně jej realizují. Takto popsaným událostem by zásadně chyběl kontext a příčinné souvislosti.

Jaká událost by tedy měla být výchozí? Rok 1397, kdy král a kurfiřti začínají se svoláváním „konkurenčních“ říšských sněmů, což bude charakteristickým rysem následujícího období? Nebo je vhodným milníkem již rok 1389, který celkem vhodně dělí Václavovu vládu v Říši na dvě poloviny, neboť král toho roku na dlouhá léta naposledy výrazně zasáhne do říšského dění? Jiří Spěváček ve své knize vymezuje období 1396–1400, které je podle něj fází „boje proti králi“, zatímco předcházející období popisuje jako „boj o krále“.⁶⁰ Toto vymezení je ovšem zvoleno spíše s ohledem na poměry v Čechách a z pohledu Říše nemá příliš velký smysl, spíše jde o jeden z příkladů podřízení popisu říšských událostí těm českým.

Na tuto zapeklitou otázku neexistuje žádná samozřejmá odpověď, nicméně v této práci bude za nejvhodnější výchozí rok pro účely této kapitoly zvolen rok 1394. V tomto roce totiž dochází ke dvěma zásadním událostem, jež ovlivnily politickou scénu Evropy a dění následujících několika let. Bylo by přehnané tvrdit, že jde o dvě příčiny Václavova pozdějšího sesazení, nicméně v řetězci událostí, které k němu vedly, mají velký význam. Na prvním místě jde o Václavovo první zajetí českou šlechtou, na místě druhém pak o změnu na avignonském papežském stolci. Jak tedy vypadala situace na evropské politické šachovnici roku 1394?

⁵⁸ „Ó podlé úklady! Předstírají, že nenávidí, co milují, že si přejí, co nechtějí, že žádají to, čemu se vyhýbají.“ Učenec ve službách milánských Viscontiů Leonard Therunda v listu králi Václavovi o kurfiřtech, kteří jej sesadili z říšského trůnu (16. listopadu 1401). PALACKÝ, *Über Formelbücher II*, 30, str. 41.

⁵⁹ SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 262. Též BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 297

⁶⁰ SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 261.

2.1 Výchozí situace: ROZESTAVENÍ FIGUR

Základní problémy (1394)

Roku 1394 dosáhl Václav Kristových let a zároveň šestnáctého roku své samostatné vlády. Zdálo by se tedy, že jako muž bude dostatečně vyzrálý a jako vladař dostatečně zkušený na to, aby se poučil z dosavadních chyb. Ve skutečnosti – alespoň z pohledu Říše – spočíval rozdíl oproti počátečnímu období jeho vlády v tom, že se vladařské činnosti věnoval podstatně méně.

Je potřeba si uvědomit, že Václavova vláda v Říši byla po celou dobu svého trvání ovlivňována dvěma základními problémy, které král nezpůsobil, nýbrž zdědil po svém otci Karlu IV. Prvním z nich bylo krátce před Karlovou smrtí vzniklé církevní schisma, soupeření římského a avignonského papežství, které (už z praktických důvodů) nutilo každého evropského panovníka a každou diecézi volit, kterou kurii budou respektovat, a tím už z principu dělilo Evropu na dva tábory. Druhým problémem, tentokrát říšským, bylo rostoucí napětí mezi říšskými knížaty a stále emancipovanějšími říšskými městy, které místy přerůstalo do menších ozbrojených konfliktů a hrozilo též větším válečným střetem.⁶¹

Bylo-li řečeno, že Václav ani jeden z těchto problémů nezavinil, je třeba druhým dechem dodat, že neuspěl v jejich řešení. U schismatu je otázkou, zda nějaké řešení bylo vůbec v jeho silách (respektive v silách jakéhokoli, byť sebelepšího panovníka Říše), pro první období jeho vlády navíc platí, že jej tento konkrétní problém ani tolik neoslaboval. Václav totiž stejně jako většina Říše (a české i říšské církve) stál za římským papežem Urbanem VI., snad jen poněkud vlažněji, a teprve pozdější nerozhodné kroky v této věci napomohly situaci, která krále přiblížila k sesazení. Církevní otázka ovlivnila Václavovu vládu v Říši v tom smyslu, že byl kvůli ní méně ochoten (či schopen) vydat se na římskou korunovační jízdu a získat tak císařský titul, který by jeho pozici výrazně upevnil.

Zato u druhého problému zvolil Václav zřejmě od počátku úplně chybnou strategii. Místo aby se snažil trpělivě a pracně urovnávat jednotlivé konflikty a hledat jejich řešení (čímž by zároveň posílil svou pozici jakožto nejvyššího arbitra), trval neustále na paušálním prosazení celoříšského smíru, které tehdy mělo jen malou naději na úspěch.⁶² Výsledkem bylo, že král, nechápaje zřejmě, proč osvědčený postup jeho zvěčnělého otce náhle nefunguje, místo hledání nového řešení na říšskou politiku úplně rezignoval. Do německých oblastí Říše nezavítal od

⁶¹ HLAVÁČEK, *Václav IV.*, str. 646–647.

⁶² BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 296.

roku 1387,⁶³ nepočítáme-li cesty do Horní Falce následujícího roku⁶⁴ a do Chebu roku 1389, které se ovšem omezují na země příslušející k České koruně. V Chebu Václav konečně dojednal vytoužený říšský landfrýd⁶⁵ (a zároveň zde pojal za choť svou druhou manželku Žofii⁶⁶), je ovšem poněkud přehnané hovořit o velkém úspěchu, neboť jakákoli smlouva sama o sobě je možná pěkná, nicméně bez skutečného naplňování poněkud prázdná. Václav, místo aby se s oporou v uzavřeném landfrýdu chopil příležitosti a jakožto jeho garant výrazně posílil svou královskou autoritu, ztratil o dění v Říši opět zájem a dohledem nad dodržováním landfrýdu pověřil jiné. Konflikty, nakrátko přerušené, se za této situace pochopitelně opětovně rozhořely.⁶⁷

K charakteristice Václavovy vlády v Říši je také třeba dodat, že Václav nejenže do Říše téměř nejezdil, ale ani se na svém dvoře neobklopoval ve větším množství osobami říšského původu.⁶⁸ Tím méně pak měl o dění v Říši povědomí a tím méně byli představitelé říšské aristokracie, jimž se nenabízela dvorská kariéra, zainteresováni na Václavově vládě. Zvláště osudné bylo to, že Václav zcela selhal ohledně navázání bližších vztahů se „sloupy Říše“, tedy s ostatními kurfiřty.⁶⁹

Roku 1394 měla tedy Svatá říše římská v čele mladého muže, který se už delší dobu na západ od českých hranic neukázal, který nedokázal ani jeden ze zásadních problémů Říše skutečně účinně vyřešit, který měl jen omezené a vlažné vztahy s nejdůležitějšími říšskými knížaty a kterého už dlouhá léta provázely spekulace o tom, že by bylo lepší jej sesadit. Scéna pro postupnou realizaci tohoto kroku tak byla připravena.

2.2 Fáze I: ZAHÁJENÍ HRÝ

Postupné přetváření politické situace (1394–1396)

Jak už bylo výše uvedeno, rok 1394 lze považovat za obzvláště významný pro budoucí vývoj, a to s ohledem na dvě události, které přitom s Václavovým sesazením zdánlivě přímo

⁶³ Václavův itinerář viz HLAVÁČEK, I. Studie k diplomacie Václava IV. 4. Itinerář krále Václava IV. z let 1361–1419. *Československý časopis historický* 10/1962, str. 64–94. Doplnění viz též, *K organizaci*, str. 44–46.

⁶⁴ HLAVÁČEK, *Václav IV.*, str. 648, pozn. 4.

⁶⁵ Přehledně o landfrýdu a jeho pozadí BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 320–326. Podrobněji DIECKE, E. *Der Landfrieden von Eger*. Halle an der Saale, 1911. Též LINDNER, *Geschichte II*, str. 1–67 (zvláště 57–67).

⁶⁶ SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 195–197.

⁶⁷ LINDNER, *Geschichte II*, str. 102–115.

⁶⁸ To přesvědčivě prokázaly analýzy I. Hlaváčka. HLAVÁČEK, *K organizaci*, str. 111–113.

⁶⁹ HLAVÁČEK, I. Nevděčné nástupnictví Václava IV. in: BOBKOVÁ, L.; ŠMAHEL, F. (edd.). *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, str. 643–655 (zde str. 640). Srov. též HELMKE, R. *König Wenzel und seine böhmische Günstlinge im Reiche*. Halle an der Saale, 1913.

nesouvisely. Ba naopak, bylo by možné je vnímat spíše jako události, které by teoreticky měly hrozbu sesazení oddálit.

V prvním případě jde o královo zajetí českou šlechtou a moravským markrabětem Joštem, Václavovým bratrancem, k němuž došlo 8. května 1394 v Králově Dvoře. Konkrétní okolnosti zajetí a vnitropolitické souvislosti je zde možné pominout, pro téma této práce je podstatná reakce v Říši. Je třeba konstatovat, že zpráva o zajetí krále vzbudila v Říši okamžitý rozruch. Již 25. května se v Norimberku uskutečnila porada (či sněm) říšských knížat, kde bylo pravděpodobně dohodnuto svolání říšského sněmu do Frankfurtu.⁷⁰

Sněm se sešel v červenci (průvodní list účastníkům vydal Frankfurt 9. července)⁷¹ a podle často opakovaného tvrzení na něm byl rýnský falckrabě Ruprecht II. zvolen říšským vikářem po dobu králova zajetí.⁷² Skutečnost je však pravděpodobně poněkud odlišná – Ruprecht se za říšského vikáře považoval už před sněmem a ten jej v této funkci pouze uznal.⁷³ Falckrabě měl totiž na tuto pozici právní nárok, který vyplývá z ustanovení *Zlaté buly*, podle něhož

„kdykoli se přihodí, že Svatá říše bude právě bez svého vládce, tehdy bude slavný rýnský falckrabě, nejvyšší stolník Svaté říše, povinen stát se – k rukám budoucího římského krále v krajích kolem Rýna a ve Švábsku podle franského práva a z důvodu knížectví neboli falckraběcí výsady – správcem říše s pravomocí konat soudy, přidělovat církevní obročí, vybírat důchody a dávky, uvádět v držení lén, přijímat přísahy věrnosti místo Svaté říše a jejím jménem...“⁷⁴

⁷⁰ Nejasnou otázku norimberského sněmu, o němž jsou jen okrajové zmínky (a který by se sešel podezřele rychle po králově zajetí), řeší Lindner (v návaznosti na Weizsäckera) tak, že se jednalo o shodu náhod. Sněm v Norimberku byl předem plánován, týkal se záležitostí zemského míru a účast na něm byla pravděpodobně jen omezená. Když dorazily zprávy z Čech, v Norimberku se o nich okamžitě začalo jednat, ale nebylo možno přijmout závazné rozhodnutí (i vzhledem k nepřítomnosti kurfiřtů). LINDNER, *Geschichte II*, str. 199 a především dodatek č. IX (str. 472–475). Dochované účty norimberského sněmu, z nichž lze pořídit seznam účastníků, viz *DRTA II*, 220, str. 387–388.

⁷¹ *DRTA II*, 221, str. 388–389.

⁷² SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 238. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 354.

⁷³ To tvrdí Lindner, podle něhož navíc Ruprechtova nedatovaná instrukce svým poslům, v níž se o vikariátu hovoří a kterou Weizsäcker do *DRTA* zařadil až po výsledcích frankfurtského sněmu, byla ve skutečnosti napsána už před ním. Jeho argumentaci lze v tomto ohledu považovat za zcela logickou. LINDNER, *Geschichte II*, str. 474–475 (srov. *DRTA II*, str. 380). Lindnerův závěr přebírá i BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, str. 126.

⁷⁴ *Zlatá bula V*, 1. Český překlad R. Maška viz *Karel IV. Státnické dílo*. Praha, 2003, str. 279. Námitkou proti Lindnerově interpretaci by mohlo být, že *Zlatá bula* nepoužívá pojmu vikář (*vicarius*), ale správce (*provisor*), takže by se mohlo jednat o odlišné pojmy. V dokumentech z doby Ruprechtova vikariátu se ovšem používají obě slova vedle sebe (*vicarius und furseher*) jako synonyma.

Otázkou tedy zůstává, zda případ králova zajetí odpovídá liteře zákona, která mluví o říši bez vládce („*quociens insuper sacrum vacare contingent imperium*“⁷⁵) – představivost císaře Karla jistě nebyla taková, aby se o možnosti králova zajetí (*nota bene* vlastního syna) rozepisoval podrobněji. Vyřešení tohoto zapeklitého právního problému nemusí být jednoznačné, není však pravděpodobně nutné. Postačí daleko jednodušší úvaha – je evidentní, že Ruprecht o moc v Říši usiloval a již nějakou dobu chtěl pozici říšského vikáře zaujmout. Bylo by proto nanejvýš podivné, kdyby v této situaci textu *Zlaté buly* nevyužil a vysněný titul okamžitě nepřevzal, jakmile se mu sám nabízel, a místo toho by čekal na sněm doufaje, že ho zvolí.

Stejně tak je velmi charakteristické, že ačkoli urychlené osvobození zajatého Václava bylo na sněmu chápáno jako absolutní priorita, Ruprecht se okamžitě energicky chopil řešení nakupených problémů a ze všeho nejdříve již 17. července zasáhl jakožto vikář do války o štrasburské biskupství.⁷⁵ Teprve 20. července Ruprecht vydal list, v němž oficiálně informoval města o tom, že přebírá správu Říše.⁷⁶

Falckrabě brzy poté poslal do Čech svého stejnojmenného syna, který společně se zhořeleckým vévodou Janem poměrně rychle dosáhl králova propuštění. Vikariát Ruprechta II. tím automaticky zanikl, stejně jako předtím automaticky vznikl.⁷⁷

Říšská knížata se tedy v kritické situaci rozhodně postavila za uvězněného krále (k nemilému překvapení Jošta a panské jednoty) a výrazně přispěla k jeho propuštění, což by se mohlo zdát jako zpráva Václavovi příznivá. Dlouhodobý efekt však byl spíše opačný – falckrabě Ruprecht, jeden z hlavních králových oponentů, se během této situace automaticky, bez vlastního přičinění, dostal na krátkou dobu do funkce, o niž už dlouho usiloval. Tím dostal možnost ukázat, jak by si v ní počíнал, a vzhledem k tomu, že byl celkem úspěšný, výrazně tím posílil svoje postavení. Nemluvě o tom, že když už jednou svrchovanou moc nad Říši okusil,

⁷⁵ *DRTA II*, 223, str. 391–392.

⁷⁶ *DRTA II*, 222, str. 389–391. Podle Spěváčka je fakt, že listina směřující do Štrasburku předchází listině městům, způsoben tím, že „neklidné poměry v říši zkomplikovaly zásah Ruprechta II. hned v samém počátku jeho snahy o pomoc Václavovi IV.“ a dokonce mu „neumožnily, aby rozhodněji postupoval v posilování svého postavení v říši na úkor nesnázi římského krále“. (SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 238). Nebylo by ale více logické uvažovat o tom, že právě okamžitým zásahem ve Štrasburku (tedy na území blízko Falce) Ruprecht využil situace a své postavení na úkor Václava naopak posílil? Vždyť právě Václavova neschopnost učinit podobným konfliktům přítrž jej silně oslabovala a způsobovala volání po jmenování stálého vikáře, takže Ruprecht nepromeškal šanci ukázat, o kolik lepším a silnějším správcem Říše by byl. Víme-li, že Ruprecht o titul vikáře dlouhodobě usiloval, a přijmeme-li tezi o tom, že si ji v dané situaci nárokoval automaticky, pořadí obou dokumentů se s tím vhodně doplňuje.

⁷⁷ Zbývá doplnit, že podle citovaného ustanovení *Zlaté buly* měl být falckraběcí vikariát omezen na oblast franského práva, zatímco v oblasti saského práva měl být vikářem saský vévoda. O tom, že by si také on nárokoval vikářskou pravomoc či se o ni ucházel, prameny mlčí. Snad by tedy bylo možno konstatovat, že před frankfurtským sněmem si Ruprecht nárokoval vikariát pouze dílčí, zatímco na sněmu mu byl přiznán vikariát celoříšský. Cenný exkurs k pojmu vikariát ve 14. a 15. stol. viz SCHUBERT, *Königsabsetzung*, str. 420–434. Viz též MARTIN, T. M. *Auf dem Weg zum Reichstag 1314–1410*. Göttingen, 1993, str. 216–217.

stěží to mohlo oslabit jeho vůli získat ji napořád – spíše naopak. Jiná situace by pochopitelně byla, kdyby král dokázal své náhle objevené podpory v Říši využít, místo toho se však – jako předtím i potom – vrátil do své obvyklé pasivity. Proto je na místě tvrdit, že královo zajetí roku 1394 bylo jedním z milníků na cestě k roku 1400.⁷⁸

Druhým takovým milníkem v témže roce byla událost, která s děním v Říši souvisela zdánlivě ještě méně – 16. září 1394 zemřel avignonský papež Kliment VII. Na jeho místo pak byl 28. září zvolen španělský kardinál Pedro de Luna, jenž přijal jméno Benedikt XIII. Obsazení avignonského stolce Španělem ovšem výrazně oslabilo vůli Francie avignonské papežství nadále podporovat. Následujícího roku proto získal podporu královského dvora návrh pařížské univerzity, aby bylo schisma vyřešeno odstoupením obou papežů a zvolením papeže nového (*via cessionis*). Tím se na evropské scéně (i pro Václava) otevřely zcela nové možnosti. Zatímco doposud bylo vyjednávání o církevní otázce mezi Říší a Francií nikam nevedoucím dialogem mezi zastánci Říma a Avignonu, nyní alespoň jedna strana (a k Francii se záhy připojila též Anglie) nabízela novou, kompromisní variantu. Samotný Václav tak měl příležitost začít alespoň váhavě koketovat s myšlenkou na opuštění Říma – tím se ovšem dostal do výrazného konfliktu se svými porýnskými odpůrci, kteří na straně nového římského papeže Bonifáce IX. (Urban VI. zemřel krátce po Benediktově zvolení) bezvýhradně setrvali. Stejně jako v jiných otázkách, ani tady nedokázal Václav projevit dostatek vůle alespoň v tom, aby se jasně rozhodl pro některou z nabízených cest, čímž své postavení jen dále zhoršil.⁷⁹ Výměna na avignonském stolci tak představovala druhý zásadní prvek, který nepřímou ovlivnil nastávající krizi.⁸⁰

Na základě dvou výše popsaných událostí tak od roku 1394 probíhala postupná přeměna říšské politické scény do takových podmínek, které umožnily vypuknutí „ostré“ fáze boje o říšský trůn. Než však k jejímu zahájení mohlo dojít, bylo potřeba „vybojovat“ ještě jeden zápas, totiž zápas o obsazení mohučského arcibiskupství.

⁷⁸ K zařazení Ruprechtova do širšího vztahu mocenských sporů v Říši viz GERLICH, *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach*, str. 28–41.

⁷⁹ Přehledně o dopadech zvolení Benedikta XIII. a následných diplomatických jednáních BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, str. 148–151. Užitečné shrnutí Václavova postoje ke schismatu např. viz GERITS, R. *Zur Geschichte des Erzbischofs Johann II. von Mainz 1396–1419*. Halle an der Saale, 1882, str. 28–30.

⁸⁰ Významnější úlohu bude pak otázka schismatu hrát od fáze III.

2.3 Fáze II: ROŠÁDA

Přeskupení sil a zformování opozice (1396–1397)

Dlouholetý spor o obsazení mohučského arcibiskupství, který vypukl po smrti dosavadního metropolity Konráda II. (19. října 1396), je příkladem onoho poněkud zjednodušeného pohledu české historiografie, zmíněného již v úvodu. V moderních českých zpracováních tématu je tento spor obvykle vnímán jako velká Václavova prohra s blokem porýnských kurfiřtů, kteří navíc s vítězstvím Jana II., syna nasavského hraběte Adolfa II., posílili své řady o nejzavilejšího Václavova odpůrce.⁸¹ Následující kapitola se pokusí ukázat, že celá situace byla poněkud komplikovanější. Souboj o arcibiskupský stolec byl totiž především soubojem dvou stran, které bývají z českého pohledu zahrnovány právě pod „stranu porýnských kurfiřtů“.⁸²

Zesnulý arcibiskup Konrád II. byl knížetem mírumilovným, kterému „více slušela suknice než pancíř“,⁸³ a takto se projevoval i v říšské politice. Okamžitě po jeho smrti se však o jeho místo přihlásil osobnostně radikálně odlišný Jan,⁸⁴ bratr Konrádova předchůdce Adolfa I., který již dříve neúspěšně usiloval o biskupství štýrské.⁸⁵ Již několik dní po arcibiskupově skonu uzavřel Jan pakt se třemi Ruprechty (falckrabětem Ruprechtem II., jeho synem a vnukem), podle něhož se měl výměnou za pomoc při obsazení arcibiskupského úřadu revanšovat všemožnou podporou Wittelsbachů.⁸⁶ Václav v celé záležitosti pouze chabě navrhl na uprázdněné místo utrechtského biskupa Friedricha a Janovi výměnou nabídl uprázdněný stolec v Utrechtu,⁸⁷ zřejmě však pro realizaci svých návrhů vůbec nic neudělal.

⁸¹ BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, str. 144–145. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 269–271. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 374. Ivan Hlaváček dokonce omylem sloučil Jana s jeho bratrem a předchůdcem Adolfem I., který byl v čele arcidiecéze do své smrti roku 1390, a přiřkl Adolfovi aktivity při Václavově sesazení roku 1400. Viz HLAVÁČEK, *Václav IV.*, str. 645.

⁸² Podkladem je zde především práce Aloise Gerlicha. GERLICH, A. Rheinische Kurfürste im Gefüge der Reichspolitik des 14. Jahrhunderts. in: PATZE, H. (ed.). *Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert II. Vorträge und Forschungen XIV*. Sigmaringen, 1986, str. 149–169. Týž. Die Westpolitik des Hauses Luxemburg am Ausgang des 14. Jahrhunderts. *Zeitschrift für Geschichte des Oberrheins* 107/1959, str. 114–135. Podstatný je též HEIMPEL, H. Aus der Vorgeschichte des Königturns Ruprechts von der Pfalz. Eine unbekanntes Instruktion Papst Bonifaz IX. für den Frankfurter Fürstentag vom Juli 1397. in: EMMERICH, W. (ed.). *Von Land und Kultur. Beiträge zur Geschichte des mitteldeutschen Ostens*. Leipzig, 1937, str. 170–183.

⁸³ *Die Limburger Chronik*. Marburg, 1828, str. 125.

⁸⁴ Podle Bartoše „mladý rázný muž nezdolné vůle a touhy po vládě, o němž bylo hned jasno, že se stane vůdčím duchem mezi kurfiřty.“ BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, str. 145.

⁸⁵ GATZ, E. (ed.). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. Ein biographisches Lexikon. 1198–1448*. Berlin, 2001, str. 413–414.

⁸⁶ DRTA II, 248, str. 437–438. SPĚVÁČEK (*Václav IV.*, str. 269, pozn. 2) uvádí, že edice tohoto textu je v DRTA neúplná, a odkazuje na revidované vydání (STHAMER, E. Beiträge zur Kritik der Deutschen Reichstagsakten im Anfange des 15. Jahrhunderts. *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 35/1910, str. 197–200). K obsahu smlouvy také GERITS, *Zur Geschichte*, str. 8–11. K jejímu významu GERLICH, *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach*, str. 106–114.

⁸⁷ PALACKÝ, *Über Formelbücher II*, 52, str. 60–61.

Když 8. listopadu začala samotná volba, ukázalo se, že Jan nemá v kapitule většinovou podporu. Jelikož shromáždění všech kanovníků nedokázalo nikoho zvolit, byl nakonec vybrán pětičlenný výbor, který měl volbu provést. V něm pak v poměru 3 : 2 zvítězil Joffried z hraběcího rodu Leiningenů, nedávno taktéž zvolený (ale nepotvrzený) biskupem špýrským.⁸⁸

Takový detail ovšem nemohl ambiciózního Jana zastavit. I přes neúspěch ve volbě se považoval za právoplatného arcibiskupa, přičemž spor přenesl k římskému papeži (tím ovšem jenom dodržel rodinnou tradici, neboť podobným způsobem obsadili mohučské arcibiskupství i jeho strýc Gerlach a bratr Adolf).

Důležité však je, že ačkoli král se v nastávajícím dlouhodobém sporu, v němž se nešetřilo ostrými slovy ani tučnými úplatky, postavil za Janova protikandidáta, nebyl Joffried žádným Václavovým straníkem – spíše byl kandidátem propojené „koalice porýnských hrabat“, k níž patřily hraběcí rody Falkensteinů, Saarwerdenů i Leiningenů, které ve vzájemné kooperaci obsazovaly stolce porýnských diecézí. Trevířský arcibiskup Kuno II., sám Falkenstein, pomohl ke kolínskému arcibiskupství saarwerdenskému kandidátovi Friedrichovi III.⁸⁹ a vlastní stolec zabezpečil pro svého synovce Wenera III. Ve stejném duchu pak Friedrich a Werner usilovali o pomoc spřízněnému Joffriedovi.⁹⁰

Proti sobě tak vůbec nestojí Václav a blok porýnských kurfiřtů, nýbrž jde o spor mezi Wittelsbachy a „koalicí porýnských hrabat“.⁹¹ A spor o Mohuč není jedinou třetí plochou mezi nimi – není totiž pravdou, že by porýnští kurfiřti jako jeden muž pevně stáli za Římem a tím se vzdalovali Václavovi, který koketoval s francouzským návrhem na *via cessionis*. Kolínský arcibiskup byl francouzskému návrhu taktéž příznivě nakloněn a jeho mladší trevířský kolega v mnohém sledoval jeho politiku, už proto, že jeho vlastní kapitula byla vnitřně rozdělená.⁹²

Je tedy pravdou, že vůči Václavovi čtyři porýnští kurfiřti někdy vystupovali pospolu, což ale neznamenal, že by k němu zaujímal zcela totožný postoj. Kupříkladu motivací trevířského arcibiskupa Wenera k postupu vůči králi byly důvody hospodářské;⁹³ mohl se tudíž roku 1395 připojit k výzvě čtyř porýnských kurfiřtů, aby král Václav přijel do Porýní, jinak že se o nápravu věcí postarají sami,⁹⁴ k myšlenkám na jeho sesazení měl ale velmi daleko (jak

⁸⁸ GERITS, *Zur Geschichte*, str. 12–13.

⁸⁹ GATZ, *Die Bischöfe*, str. 283.

⁹⁰ GERLICH, *Rheinische Kurfürsten*, str. 158–160. Srov. též SCHAAB, M. *Geschichte der Kurpfalz I. Mittelalter*. Stuttgart/Berlin/Köln, 1999², str. 103.

⁹¹ HEIMPEL, *Aus der Vorgeschichte*, str. 172.

⁹² RUTHE, E. *Werner III. von Falkenstein. Kurfürst und Erzbischof zu Trier (1388–1418) und das Reich (bis zu Ruprechts Tode)*. Halle an der Saale, 1911, str. 25 (o vnitřních poměrech v Trevíru str. 41).

⁹³ *Ibid.*, str. 18–19.

⁹⁴ „...wo er das nit dette, so woltent sie gedenken waß in darzu zu duende were...“ *DRTA II*, 246, str. 426–427. Václav odpověděl nejasným příslibem o sněmu ve Frankfurtu na počátku roku 1396, který se ovšem neuskutečnil.

ukázal i pozdější vývoj). Skutečný mocenský souboj se totiž odehrával na Rýně mezi samotnými kurfiřty, a právě spor o mohučské arcibiskupství se stal hlavním bitevním polem.

V lednu 1397 papež Bonifác rozhodl v Janův prospěch, přesvědčen buď tím, že mu Jan vyličil Joffrieda jako spřežence Avignonu, nebo obrovskými částkami, kterými Jan své vývody podpořil (pikantní je, že jako argument pro neplatnost Joffriedovy volby byla použita simonie).⁹⁵ Pro krále Václava to tedy byla porážka zdánlivě málo významná, protože se v souboji angažoval jen omezeně, zato šlo o těžkou porážku „koalice porýnských hrabat“ a velké vítězství Wittelsbachů. Přesto, či spíše právě proto byl Václav tím, kdo na výsledku prodělal nejvíce. Jak je to možné?

Teprve nyní, když Wittelsbachové ovládli Porýní, mohli skutečně pomýšlet na přímý útok na královské pozice.⁹⁶ Vedle svého falckraběcího hlasu získali v osobě mohučského arcibiskupa, který se jim zavázal oddanou spoluprací (a zároveň zahořkl vůči králi, který jej nepodpořil), druhý hlas v kurfiřtském kolegiu, čímž se početně vyrovnali Lucemburkům (disponujícím hlasem českým a braniborským).

Naopak falkensteinsko-saarwerdensko-leiningenská koalice byla v mocenském zápasu poražena. Strategie obsazování jednotlivých církevních stolců přišla vniveč, Wittelsbachové byli ve spojení s Mohučí až příliš silní. Právě proto bylo pro kolínského a trevírského arcibiskupa jediným řešením začít okamžitě s Wittelsbachy spolupracovat a zahájit ostře protikrálovskou politiku.

Začali s tím v podstatě ihned – zatímco 15. února 1397 svolal Václav dlouho očekávaný říšský sněm na 29. dubna do Norimberka,⁹⁷ o dva dny později se Ruprecht, Friedrich a Werner (Jan se prozatím ještě držel stranou, neboť Joffried papežovo rozhodnutí neuznal, stejně jako Václav) sešli v Boppardu; tam vydali pozvánku králi Václavovi, jakož i dalším dvěma kurfiřtům a dalším říšským knížatům, na sněm konaný ve Frankfurtu dne 13. května.⁹⁸ Je to pozvánka zdvořilá a zdůvodněná velkým neklidem v Říši a problémy křesťanstva, nicméně sám fakt, že se k tomuto kroku odvážili, svědčí o poměrně ostře nastaveném novém kurzu.

Je více než vypovídající, že Václav prozatím nereagoval jinak, než že myšlenku na „svůj“ sněm opustil, aniž by jej formálně odvolal,⁹⁹ zatímco organizace frankfurtského sněmu se utěšeně rozvíjela. (Minimálně trevírský arcibiskup ovšem doposud nehodlal vazby na

⁹⁵ GERITS, *Zur Geschichte*, str. 23–25. Též HEIMPEL, *Aus der Vorgeschichte*, str. 181–182.

⁹⁶ GERLICH, *Rheinische Kurfürsten*, str. 160.

⁹⁷ *DRTA II*, 249, str. 438–439.

⁹⁸ *DRTA II*, 251, str. 439–440.

⁹⁹ Alespoň to lze vyvodit z listu do Frankfurtu, ve kterém norimberští 30. dubna (tedy po plánovaném zahájení sněmu) poněkud rozpačitě konstatují, že k nim na sněm nikdo nedorazil (samozřejmě ani král). *DRTA II*, 250, str. 439.

Václava zcela přetřhat.)¹⁰⁰ Výsledkem byl velkolepě obeslaný sněm, proběhnuvší od 13. do 22. května 1397, na nějž kromě mnoha říšských knížat zavítala i početná delegace francouzského krále Karla VI.¹⁰¹ Z kurfiřtů se ovšem zúčastnili pouze tři – u obou Lucemburků je neúčast pochopitelná a v mohučském sporu nebylo ještě definitivně rozhodnuto (Jan II. se mohl svého úřadu plně ujmout až koncem roku¹⁰²), za zmínku tak stojí především neúčast saská.

Král Václav nyní udělal jedno ze svých chybných rozhodnutí. Když už se nijak nepokusil konání frankfurtského sněmu zabránit, měl se na něj osobně vydat a převzít jednání pod svou kontrolu.¹⁰³ Místo toho poslal do Frankfurtu list, v němž stručně oznámil, že na sněm posílá svého rádce, zkušeného diplomata Bořivoje ze Svinař. Tím konání sněmu legitimizoval, avšak zároveň se vzdal jakékoli možnosti usměrňovat jeho průběh (a i do budoucna dal najevo, že sněmy bez krále jsou možné).

Výsledkem sněmu bylo usnesení, podle něhož měl Václav do 25. července, kdy se měl ve Frankfurtu sejít sněm nový, ustanovit říšského hejtmana, a pokud by tak neučinil, ustanoví jej sněm sám.¹⁰⁴ Takovýto závěr, napsaný sice tónem zdvořilým, ale zároveň jasným a obsahujícím vůči králi zřetelné ultimátum, byl další z velkých Václavových porážek. Ta pak v Čechách i u krále vyvolala zásadní reakci.

Rok předtím (v březnu 1396) sice od Václava získal říšské vikářství jeho bratr Zikmund, a to neodvolatelně, kvůli problémům s Turky se však nemohl říšské politice věnovat a mezi říšskými knížaty také nebyl jeho titul reflektován. Na frankfurtský sněm byl sice pozván, ale z titulu markraběte braniborského, tedy jakožto jeden z kurfiřtů – o jeho vikariátu pozvánka mlčí.¹⁰⁵ Při uznání platnosti tohoto titulu by pochopitelně volání sněmu po ustanovení králova zástupce nedávalo smysl, takto ostentativní ignorování královského jmenování je ovšem víc než výmluvné.

I přes neúspěch na sněmu nicméně nelze říci, že by Václav úplně ztratil podporu. Zatím na jeho straně pevně stála říšská města, která (i přes vcelku hojné zastoupení) sledovala

¹⁰⁰ RUTHE, *Werner III. von Falkenstein*, str. 32–33.

¹⁰¹ Dochovány jsou seznamy zúčastněných duchovních a světských knížat (*DRTA II*, 273, str. 451–452) a městských delegací (*DRTA II*, 272, str. 451). Mezi účastníky lze nalézt rakouského vévodu Leopolda, tři míšeňská markrabata či vévodu brunšvického. Srov. MARTIN, *Auf dem Wege*, str. 221–224.

¹⁰² Joffried se definitivně vzdal svých nároků až roku 1401, později působil jako vyslanec kolínského arcibiskupa Friedricha III. (v této roli jej také zastupoval na pisánském koncilu, kde zemřel). Je tedy vidět, že členové bývalé „hraběcí koalice“ stále drželi při sobě. GERITS, *Zur Geschichte*, str. 55–56.

¹⁰³ Jak správně – leč poněkud opožděně – navrhuje SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 272.

¹⁰⁴ *DRTA II*, 275, str. 453.

¹⁰⁵ Už 3. dubna bylo Braniborsko spolu s kurfiřtským hlasem uděleno v léno Joštovi, který ho stejně držel jako zástavu. Viz BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 361–364.

počinání kurfiřtů s nedůvěrou – a podle štrasburského kanovníka a kronikáře Jacoba Twingera se totéž týkalo i dalších říšských knížat.¹⁰⁶

Je ovšem důležité znovu zdůraznit, jak velkou úlohu hrála dvojí volba mohučského arcibiskupa a mocenský souboj na Rýně v jejím pozadí. Teprve jeho výsledek, který Václav nedokázal ovlivnit (a ani se o to příliš nesnažil), vernal kolínského a trevírského arcibiskupa, kteří dosud pěstovali svébytnou, na Falci nezávislou politiku, do náruče Wittelsbachů, což se téměř okamžitě projevilo svoláním frankfurtského sněmu. Proto lze souhlasit s tvrzením Richarda Geritse, který považuje střetnutí o mohučský stolec za „ústřední bod“, do něhož se koncentrovaly soudobé problémy Říše a který výrazně ovlivnil její následný vývoj.¹⁰⁷

Je rovněž důležité zmínit, že při spekulacích o případném sesazení krále pomýšleli Wittelsbachové na obsazení trůnu z vlastních řad, zatímco „koalice porýnských hrabat“ uvažovala spíše o zahraničním kandidátovi. Do jejího hledáčku se dostal anglický král Richard II., který v 90. letech možnost získat římskou korunu opakovaně sondoval. Po prohře v souboji o Mohuč se jej ještě kolínský a trevírský arcibiskup pokoušeli prosadit jako kompromisního kandidáta, nicméně i v tomto ohledu museli ustoupit falckým ambicím. Zůstává tak dějinnou ironií, že tentýž Richard II., který pomýšlel na vystřídání Václava po jeho sesazení, byl nakonec sám sesazen ještě dříve než Václav a doplatil na to svým životem.¹⁰⁸

2.4 Fáze III: KRÁLOVSKÁ OBRANA

Pokus o protitah a obnovu královské moci (1397–1398)

11. června 1397, bezprostředně poté, co Bořivoj ze Svinař přednesl na Karlštejně zasedající královské radě zprávu o průběhu a výsledcích frankfurtského sněmu (Václav se jednání neúčastnil a pobýval v Berouně), došlo k zavraždění čtyř jejích členů – Purkarta Strnada z Janovic, Štěpána z Opočna, Štěpána Podušky z Martinic a Markolta z Vrutice. Starší literatura spatřovala motiv k vraždě právě v říšské politice, kdy právě tato čtveřice měla být zodpovědná

¹⁰⁶ „...und ginent die kurfürsten also heimelige zu rote, das die andern heren und aller stette botten niüt wustent, werumb sū do werent oder was men tun wolte.“ *Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert VIII. Straßburg*. Leipzig, 1870, str. 496.

¹⁰⁷ GERITS, *Zur Geschichte*, str. 8.

¹⁰⁸ KRAUS, T. R. König Wenzel auf der Reise nach Reims und die Hoffnungen König Richards II. von England auf die römisch-deutsche Krone 1397/98. *Deutsche Archiv für Erforschung des Mittelalters* 52/1996, str. 599–615.

za zásadní neúspěch,¹⁰⁹ v poslední době ovšem pozadí přesvědčivě osvětlil Václav Štěpán.¹¹⁰ Ať už byly skutečné důvody pro krvavý akt jakékoli, rozhodně platí, že neúspěšná říšská politika byla navenek formulovanou záminkou, která byla později při ospravedlnění před králem doplněna o zrádné spiknutí. Vždyť podle zprávy štrasburského měšťana Hermana Ebnera započal útok opavský vévoda Jan tím, že je prudce obvinil ze záměru zbavit krále vlády v Říši (tak, že mu ve dne v noci našeptávají, aby se o Říši nijak nestaral).¹¹¹

Vrahům se podařilo krále přesvědčit, že oběti pro něho byly hrozbou a osnovaly proti němu zločinné spolčení, takže Václavova politika se v důsledku toho změnila, mohl být nastolen nový, vůči Říši aktivnější kurz. První, krátkodobý efekt byl ovšem přesně opačný – poselstvo frankfurtského sněmu kvůli zprávě o vraždách raději ani nedojelo do Čech a ještě v Chebsku se otočilo na zpáteční cestu, aby podle Lindnera „nestrkalo hlavu do lví tlamy“.¹¹² K přímému jednání s králem před chystaným novým sněmem tedy nedošlo.

Pod vlivem „očistěné“ rady se Václav rozhodl pro aktivní postup, pro něho netypický, totiž vydat se do Říše osobně. Jeho rozhodnutí záhy vešlo ve známost a dlužno říci, že vzbudilo na všech stranách naprostý zmatek – jelikož s Václavovým příjezdem po tak dlouhé době nikdo nepočítal (květnový sněm předpokládá pouze dvě alternativy, buď král ustanoví hejtmána, nebo jej ustanoví sněm červencový), nebylo nikomu jasné, zda se na červenec svolaný sněm vůbec koná. Objevily se zprávy o tom, že na 13. července svolal král do Norimberka sněm říšských měst, patrně za účelem uzavření nějaké předběžné dohody před cestou do Frankfurtu,¹¹³ a ani po tomto datu ještě někteří v Říši netušili, zda se taková akce náhodou skutečně nekonala.¹¹⁴ Na určené datum se tak do Frankfurtu sjelo (kromě tří kurfiřtů-organizátorů) pouze menší množství poněkud dezorientovaných delegátů, kteří mohli pouze konstatovat, že v tomto složení se sněmovat nedá, a svolali nový sněm na 11. listopad (opět do Frankfurtu).¹¹⁵

Vzhledem k tomu, že se červencový sněm nestal usnášeníschopným, poněkud zapadla důležitá informace, že své poselstvo do Frankfurtu vyslal také Bonifác IX. Už fakt, že se římský papež na začátku roku ve sporu o Mohuč přiklonil na stranu Jana II., svědčil o tom, že dosavadní všemožné nadbíhání Václavově přízni je u konce. Bonifác byl ochoten se pragmaticky spojit

¹⁰⁹ LINDNER, *Geschichte II*, str. 369–371.

¹¹⁰ ŠTĚPÁN, V. Vražda čtyř členů královské rady na Karlštejně roku 1397. *Český časopis historický* 92/1994, str. 24–43. Zde také v pozn. 43 souhrn dochovaných zpráv o celé události. Přehledně o možných výkladech BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 367–371.

¹¹¹ „Ir hern, ir seyt die die tag und naht unserm hern künig raten daz er niht gen Deutzen landen schull, und wolt in pringen von dem Romichssen reich!“ *DRTA II*, 277, str. 454–455.

¹¹² LINDNER, *Geschichte II*, str. 371.

¹¹³ *DRTA II*, str. 281, str. 463.

¹¹⁴ Svědčí o tom list Ruprechta II. neznámému městu, které se ho v této věci dotazovalo. *DRTA II*, 288, str. 466.

¹¹⁵ *DRTA II*, 294, str. 469.

s Falcí, která mu momentálně přinášela větší prospěch, zvláště když se cítil velmi ohrožen jednáním s Francií o *via cessionis*,¹¹⁶ kterému se snažil za každou cenu zabránit. Proto se roku 1397 rozhodl aktivně zasáhnout do říšské politiky, a to právě na červencovém sněmu.¹¹⁷ Kromě toho, že zde měli jeho poslové vyzývat k boji proti Turkům, měli se především zaměřit na jasné přihlášení se Říše k Římu a zcela eliminovat možnost jiné varianty, včetně svolání koncilu. O právoplatnosti římského papeže neměli poslové připustit vůbec žádnou diskusi.¹¹⁸ Nástrojem této politiky měla být snaha, aby kurfiřti a sněm dotlačili Václava k římské jízdě, která by králi i papeži pomohla k udržení svého postavení a byla tak prý v zájmu Říše i církve.¹¹⁹

Protože frankfurtský sněm nakonec o ničem nerokoval, svých cílů papež nedosáhl (nepočítáme-li cíl nepřipustit diskusi o alternativních variantách řešení schismatu, který byl neúspěchem sněmu splněn už z principu). Přesto je tato epizoda významná, neboť papež dal svými kroky zcela jasně najevo, že jeho zájmy přestávají být nutně spojeny s Václavem a že se pokusí s králem manipulovat ve spolupráci s těmi, v nichž rozpoznal nový, královské moci konkurenceschopný článek Říše – totiž s porýnskými kurfiřty.¹²⁰ Hermann Heimpel proto dokonce tvrdí, že sesazení roku 1400 má své skutečné kořeny právě v létě 1397.¹²¹

Václavova cesta do Říše a Francie byla faktograficky již vícekrát podrobně popsána,¹²² přičemž ani na její celkové interpretaci ve vztahu k Václavovu pozdějšímu sesazení není třeba nic měnit. Následující část se proto omezí pouze na souvislosti, které je třeba pro následný vývoj považovat za zvláště podstatné.

16. září 1397 přibyl král do Norimberka a okamžitě sem svolal říšský sněm,¹²³ na němž 20. září vyhlásil nový landfrýd¹²⁴ a pustil se do pronásledování všech jeho škůdců. Ačkoli na sněmu byl Václav úspěšný,¹²⁵ čtyři porýnští kurfiřti na sněm nedorazili. (Jan II. získal v Mohuči

¹¹⁶ GERITS, *Zur Geschichte*, str. 37–38.

¹¹⁷ HEIMPEL, *Aus der Vorgeschichte*, str. 174–175. Je nutné připomenout, že na květnovém sněmu bylo přítomno též francouzské poselstvo. Byť jednání o *via cessionis* nevedlo k žádnému podstatnému výsledku, římského papeže sama jejich existence naplňovala velkými obavami. Podle Heimpela se dokonce situace z Říma jevila tak, že v Říši vzniká silná protirímská koalice (Václav + „koalice porýnských hrabat“ + Bádensko + Míšeňsko), přibližující se k Francii.

¹¹⁸ *Ibid.*, str. 178–180.

¹¹⁹ *Ibid.*, str. 182–183. Jiří Spěváček sice o tomto nekompromisním postoji Říma píše, soudí ale, že posun k němu nastal až s počátkem roku 1398. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 284.

¹²⁰ Velkým úspěchem pro Bonifáce byla i politika kolínského arcibiskupa Friedricha III., který ještě na květnovém sněmu vyjednával s Francií o *via cessionis*, ale poté tuto cestu již zcela opustil a věrně sledoval falcko-mohučskou politiku poslušnosti Římu. Viz GERITS, *Zur Geschichte*, str. 43. Slabým článkem zůstal ještě trevírský Werner III., který měl problematickou situaci ve vlastní diecézi (viz výše na str. 27).

¹²¹ HEIMPEL, *Zur Vorgeschichte*, str. 180.

¹²² Obširně SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 277–288. Tak i LINDNER, *Geschichte II*, str. 378–396.

¹²³ *DRTA II*, 299, str. 479.

¹²⁴ *DRTA II*, 302, str. 482–485.

¹²⁵ F. M. Bartoš klade velkou zásluhu na králově politice bamberskému biskupovi Lamprechtovi. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, str. 152–153.

plné uznání vlastní kapituly až 28. července a teprve na podzim se mohl plně zapojit do říšské politiky. Vzhledem k tomu, že právě do této doby spadá Václavovo aktivní řešení říšských problémů a v jeho rámci proti Janovi nic nepodnikl, lze mít za to, že v této době Jana za arcibiskupa alespoň neformálně uznával.¹²⁶ Od této doby je tedy Jan pevnou součástí porýnské čtyřky, ba přímo jejím vůdčím představitelem.)

Norimberk byl králi příznivě nakloněn¹²⁷ a Václav jej tedy mohl považovat za sobě přátelské území (nemluvě o faktu, že se zde narodil), proto se mu příliš nechtělo jej opustit a vydat se dál na západ. Nakonec se rozhodl pro vcelku šalamounskou politiku – vydá se na západ, ovšem nikoli za kurfiřty, nýbrž na cestu do Francie. Tím pádem nebude vypadat, jako kdyby pokorně přijel tam, kde ho kurfiřti chtějí, ale zároveň se s nimi bude moci přímo setkat. Zároveň se pokusí porýnskou čtveřici zainteresovat na vyjednávání s Francií o schismatu, čímž obratně odvede pozornost od říšských problémů, které by mu chtěli vytýkat. Nebylo to vymyšleno špatně, Václav a jeho rádci si však zřejmě neuvědomili nebezpečí, které z tohoto plánu plynulo – když král vyrazí do Francie a přenesení pozornost na církevní otázku, definitivně si zneprátelí římského papeže. Tím pak dá kurfiřtům, trvajícím na podpoře Říma, jen další záminku k útokům na sebe – alespoň pokud ve skutečnosti nebudou mít na dohodě zájem. A vše nasvědčuje tomu, že v tuto chvíli už tomu tak bylo.

Do Frankfurtu dorazil Václav před Vánoci a podobně jako v Norimberku i tady svolal 23. prosince sněm k okamžitému jednání.¹²⁸ Kurfiřti ovšem nepřijeli, místo toho Václav obdržel soupis 11 výtek proti své osobě.¹²⁹ Václav se rozhodl (opět vcelku moudře) na stížnosti neodpovědět a místo toho pokračoval ve svém plánu. Pokusil se falckraběte Ruprechta II. zatáhnout do vyjednávání s Francií, když za ním poslal levantského biskupa Mikuláše s návrhy pro Francii a žádostí o vyjádření. To nakonec dorazilo, protože však dobrozdání není datováno¹³⁰ a Ruprecht II. zemřel 6. ledna 1398, zůstává otázkou, zda jej stihl napsat on, nebo je již dílem jeho syna Ruprechta III. Theodor Lindner věnoval problému samostatný dodatek svého *opus magnum*, v němž se (vzhledem k časovým souvislostem) přiklání k názoru, že šlo již o Ruprechta III.¹³¹ Naopak vydavatel DRTA Julius Weizsäcker přiřadil text ještě Ruprechtu II.,¹³² stejně jako Jiří Spěváček,¹³³ který argumentuje zmínkou o chatrném tělu

¹²⁶ GERITS, *Zur Geschichte*, str. 46–48.

¹²⁷ HEINIG, P.-J. *Reichsstädte, freie Städte und Königtum 1389–1450. Ein Beitrag zur deutschen Verfassungsgeschichte*. Wiesbaden, 1983, str. 43.

¹²⁸ DRTA III, 1, str. 19.

¹²⁹ DRTA III, 9, str. 22–23. Viz dodatek této kapitoly.

¹³⁰ DRTA III, 23, str. 54–58.

¹³¹ LINDNER, *Geschichte II*, dodatek XXIII, str. 507–509.

¹³² DRTA III, str. 15–16.

¹³³ SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 281.

i duchu pisatele na počátku textu.¹³⁴ Ruprecht III. byl navíc prokazatelně alespoň po nějakou dobu ve Frankfurtu přítomen a mohl tudíž s králem mluvit osobně. Proto zní přiřknutí textu jeho umírajícímu otci velmi přesvědčivě, spor však patrně nelze jednoznačně rozhodnout, i vzhledem k tomu, že názory obou Ruprechtů na církevní otázku byly pravděpodobně zcela totožné.¹³⁵

Falckrabě každopádně jasně odmítá jakoukoli dohodu s Francií a možnost kompromisu v podobě *via cessionis*. Výrazně také přitvrzuje v tónu, jakým ke králi hovoří, a posouvá tak hranice postupu vůči panovníkovi o notný kus dál. V textu jsou dokonce navrženy věty, které má Václav Francouzům říci, včetně Spěváčkem zdůrazňované a pro krále nanejvýš urážlivé sentence, že dosud se choval jako dítě.¹³⁶ Podstatnější je ovšem jiná pasáž textu, kterou Spěváček přešel bez povšimnutí – argument, že pokud by král odepřel poslušnost papeži, může být také odepřena poslušnost králi.¹³⁷ Vedle zjevného výhrůžného podtextu je to poměrně zajímavý právní argument, který by naznačoval možnost v podstatě automatického pozbytí královského titulu. Proto mu bude věnována podrobnější pozornost v následující kapitole.

Falcký postoj tedy předznamenává to, s čím se měl Václav na své cestě dál do Francie setkat i ze strany tří duchovních kurfiřtů – tedy naprostou negaci jeho výpravy. Nemohli jí sice zabránit, ale nesouhlas dali najevo už tím, že se odmítli s Václavem během jeho cesty setkat.¹³⁸

Až v Lucemburku se král ocitl opět na „domácí“ půdě¹³⁹ a zde jej také dostihlo vyjádření římského papeže, který stejně jako kurfiřti jakékoli jednání o možném kompromisu odmítl a Václava od setkání s francouzským králem zrazoval. To jenom potvrzovalo, že politika Bonifáce IX. se úzce přiblížila politice kurfiřtů a sledovala stejnou linii. Václavova cesta do Francie se tím pádem stala v podstatě předem zbytečnou – k *via cessionis* dojít nemohlo, tudíž žádný průlom nebyl na obzoru, a stejně tak bylo evidentní, že v říšské politice Václavovi výprava nijak nepomůže, ba spíše naopak. Celá akce vyšla nastejno, jako kdyby Václav vůbec nebyl římským králem a cestoval pouze jako král český – obě strany se ujistily o přátelství, uzavřely spojeneckou smlouvu (přesněji řečeno ji Václav uzavřel s orleánským vévodou Ludvíkem, samotný francouzský král Karel VI. se na jednáních podílel jen krátce) a nezávazně

¹³⁴ „...cum tremore propter imbecillitatem ingenii seu intellectus mei.“ *DRTA III*, 23, str. 54.

¹³⁵ LINDNER, *Geschichte II*, str. 508. Ze Spěváčkova pohledu Ruprecht III. obsah dobrozdání svého otce „přijal za své politické krédo“. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 281.

¹³⁶ Ibid. Věta zní: „...si aliquando ostendi me parvulum, ego intendo amodo me ostendere virum.“ *DRTA III*, 23, str. 56.

¹³⁷ „Si autem tu es vere confirmatus et denegas obedientiam confirmanti, iustum est et rationabile, quod nos etiam tibi denegemus.“ *DRTA III*, 23, str. 57.

¹³⁸ SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 283.

¹³⁹ K Václavově panování v Lucembursku viz KOPIČKOVÁ, B. Bemerkungen zur Regierung König Wenzels IV. und Markgrafen Jobsts in Luxemburg. in: PÁNEK, J.; POLÍVKA, M.; REJCHRTOVÁ, N. (edd.). *Husitství – Renaissance – Reformace. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela. Vol. I.* Praha, 1994, str. 214–222.

rokovaly o teoretické možnosti odstoupení obou papežů (kterou mimochodem odmítal i avignonský Benedikt XIII.). A Václav mohl jet zase domů.¹⁴⁰

Zpáteční cesta Porýním se příliš od cesty do Francie nelišila – ač král projížděl Trevírem, arcibiskup Werner III. se mu opět vyhnul.¹⁴¹ Příliš neuspěl ani sněm, který Václav svolal na 22. května do Koblence.¹⁴² O jeho průběhu nejsou žádné podrobnější zprávy, takže účast pravděpodobně nebyla valná a jediné, co si z něho král Václav odnesl, byly urážky. Ruprecht III. totiž nezachoval dosavadní zdrženlivost a na sněm přijel, aby své výhrady králi osobně přednesl.¹⁴³ Evidentně tak učinil, aniž by si bral servítky,¹⁴⁴ neboť počátkem srpna, kdy už král pobýval zpátky na českém území, požádal falckrabě o audienci, aby se mohl osobně omluvit.¹⁴⁵ Poté mu král Václav odpustil.¹⁴⁶

To také byla asi jediná pozitivní zpráva, kterou si Václav ze své cesty mohl zapamatovat. Ačkoli si počínal aktivně a jeho politika nebyla zcela neobratná, valných výsledků nedosáhl. Definitivně si znepřátelil „vlastního“ papeže a opozici porýnských kurfiřtů se mu zlomit nepodařilo, ba naopak ještě vzrostla. Pokus o protitah a znovuzískání ztracených pozic tedy nevyšel.

A tak ten drobný fakt, že falckrabě Ruprecht byl ještě vůbec ochoten se Václavovi za něco omlouvat, představoval malé pozitivní světélko – svědčil o tom, že kurfiřti se zatím ještě zcela neodhodlali přistoupit k sesazení krále. Ve Václavově neutěšené situaci to ale mohla být útěcha pouze nepatrná.

2.5 Fáze IV: ŠACH

Dvě únikové cesty z ohrožení (1398–1399)

Svou cestou do Francie se Václav vmanévroval do situace, kdy se od něj očekávaly konkrétní kroky – 27. července 1398 se francouzský král Karel slavnostně zřekl avignonského papeže Benedikta,¹⁴⁷ takže od Václava se čekal podobný krok nebo alespoň vůbec nějaký krok.

¹⁴⁰ K mezinárodně politickým souvislostem cesty do Francie viz GERITS, *Zur Geschichte*, str. 49, pozn. 211.

¹⁴¹ RUTHE, *Werner III. von Falkenstein*, str. 40.

¹⁴² *DRTA III*, 38, str. 75.

¹⁴³ LINDNER, *Geschichte II*, str. 394.

¹⁴⁴ Zmínka o tom je v kolínském městském letopisu. *Geschichte der deutschen Städte von 14. bis ins 16. Jahrhundert XIII. Cöln*. Leipzig, 1876.

¹⁴⁵ *DRTA III*, 39, str. 75–76.

¹⁴⁶ *DRTA III*, 40, str. 76.

¹⁴⁷ Francouzský manifest předalo králi Václavovi zvláštní poselstvo, které však nemá v českém dějepisectví štěstí. F. M. BARTOŠ (*Čechy v době Husově*, str. 161) zkomolil jméno jeho vůdce Viléma de Tignonville, což opravil SPĚVÁČEK (*Václav IV.*, str. 289). Ten ale zase omylem tvrdí, že poselstvo zastihlo krále počátkem srpna v Praze, přitom (jak ukazuje Václavovo odpuštění Ruprechtu III. a sám Spěváček předtím správně

„Francie vykonala pro obnovu jednoty v církvi vše, co slibovala v Remeši, učiní totéž vůči vlastnímu papeži také král římský?“¹⁴⁸

Nadmíru vyděšený Bonifác IX. se v rámci vlastní záchrany rozhodl to s Václavem ještě jednou zkusit. Počátkem září zaslal list Zikmundovi (nikoli Václavovi!) a požádal ho, aby zapůsobil na Václava a společně podnikli římskou jízdu. Zikmund obratem napsal Václavovi a přesně v tomto smyslu na něj apeloval.¹⁴⁹

Nakrátko se tedy zdálo, že zájmy papeže by se ještě teoreticky mohly shodovat se zájmy Lucemburků. Václav se musel rozhodnout, zda se vydá s bratrem do Říma, čímž by se svou autoritou jasně postavil na stranu Říma, či zda se naopak Říma zřekne, čímž by svou autoritou zaštilil *via cessionis*. V obou případech na tom mohl vydělat. Žel, panovník se (tak jako mnohokrát poté) nerozhodl nijak a pokusil se navrhnout únikovou variantu, o níž sám věděl, že vůbec nikam nevede. Francouzskému králi napsal, že by chtěl o odstoupení obou papežů uspořádat ve Vratislavi velkou poradu se Zikmundem, oběma svými moravskými bratrance, polským králem Vladislavem, jakož i polskými a slezskými knížaty. O výsledcích prý francouzského krále zpraví. Pro uspořádání takové schůzky ovšem vůbec nic nepodnikl, ani s ní zřejmě reálně nepočítal, a francouzského krále posléze zpravil pouze o tom, že schůzka se pro jeho onemocnění nemohla uskutečnit.¹⁵⁰ Tímto (a svou naprostou pasivitou přes zimu 1398/1399) se zbavil možnosti ještě do dění v říšské politice nějak aktivně zasáhnout. Nyní už kurfiřti mohli přistoupit k sesazení, a tedy k ukončení celé partie.

2.6 Fáze V: MAT

Sesazování krále (1399–1400)

11. dubna 1399 v Boppardu, městě na břehu Rýna v držení trevírského arcibiskupa, uzavřeli porýnští kurfiřti dohodu, kterou lze považovat za počátek realizace detronizačního procesu. Od této chvíle připomíná Václav krále v permanentním šachu, jenž se neustálými nikam nevedoucími úkroky o jedno pole marně pokouší uniknout z obklíčení těžkými figurami a jen tím oddaluje nevyhnutelný pat.

podotýká) ten byl tou dobou na Lokti a do Prahy dorazil až koncem roku. Správně tedy až BOBKOVÁ, *Velké dějiny IV.b*, str. 380, pozn. 130.

¹⁴⁸ Takto formuloval otázku, které Václav čelil, F. M. BARTOŠ (*Čechy v době Husově*, str. 161).

¹⁴⁹ *DRTA III*, 26 a 27, str. 60–62.

¹⁵⁰ *DRTA III*, 28 a 29, str. 62–64. V tomto období Václav vlídně přijal dokonce i poselstvo avignonského papeže Benedikta XIII. *DRTA III*, 30 a 31, str. 64–67.

V dosavadní literatuře bývá problematika boppardského jednání podána poněkud nepřesně, a to včetně Jiřího Spěváčka, který se jinak jeho obsahem zabývá vcelku zevrubně.¹⁵¹ Pomíjí totiž dvě skutečnosti: dubnové dohody měly svou únorovou předehru a navíc v Boppardu nebyli zastoupeni jen kurfiřti (nemá ostatně jasno ani v tom, zda byli v Boppardu kurfiřti tři nebo čtyři).

Už 16. února totiž porýnská čtveřice sepsala dohodu o tom, že nepřipustí na Rýně nová cla. Jednalo se pravděpodobně pouze o předběžný dokument, neboť totéž ujednání (bez zmínky o existenci předchozího) dohodli znovu 17. září, o čemž bude řeč ještě později.¹⁵² Ať byl charakter únorového dokumentu jakýkoli, podstatné je, že všichni čtyři se sešli již tehdy a nepochybně museli kromě cel jednat i o postupu vůči králi. Zachovaný dokument ovšem neuvádí, kde se měla tato schůzka konat.

Zároveň je malá pozornost věnována tomu, že v Boppardu byli přítomni i zástupci města Frankfurtu, jak je doloženo v městských účtech.¹⁵³ Je pochopitelně možné, že jejich účast se omezila čistě na záležitosti hospodářské, nicméně nelze zcela vyloučit ani to, že byli konzultováni též ohledně uzavření politického spojení.

V hlavním dokumentu, který byl v Boppardu dojednán, uzavírají tři porýnské kurfiřti (falcký Ruprecht II., mohučský Jan II. a kolínský Friedrich III.) pevné spojení ohledně politického postupu ve věcech Říše i církve, čímž ukazují, že tyto problémy vnímají jako neoddelitelné (a Václavova předchozí taktika tudíž nemohla dosáhnout úspěchu). V říšské politice se tímto spojenectvím rozumí spolupráce proti jakémukoli umenšování Říše i proti každému, kdo by snad proti jejich spojení postupoval. Pro Václava obzvláště zlověstná je pasáž, v níž deklarují společný postup v otázce říšského vikariátu a zejména v otázce obsazení říšského trůnu, pokud by se uprázdnil.¹⁵⁴ Signatáři se zavázali, že se budou smlouvou řídit až do konce svých dní.

Slabým článkem skupiny kurfiřtů se opět ukázal být trevírský arcibiskup Werner III., který k této dohodě nepřistoupil. Jeho postoj nemusel být znakem pouhé opatrnosti či nerozhodnosti, pravděpodobně totiž sledoval rodové zájmy – hrabě Filip VII., jeho příbuzný

¹⁵¹ SPĚVÁČEK, J. *Václav IV.*, str. 297–299.

¹⁵² Právě u textu této zářijové dohody v DRTA je poznámka o její únorové předchůdkyni, kterou Spěváček zřejmě přehlédl. DRTA III, 61, str. 108, pozn. 1.

¹⁵³ Erwin Hartrad, Jacob von Bomerßheim a Johann Kranich obdrželi náhradu za šestidenní cestu do Boppardu, „...als die fürsten ein gespreche da hatten.“ DRTA III, 47, str. 88.

¹⁵⁴ Formulace „...daz daz heilghe rijch ledich wurde“ nepopisuje, jakým způsobem by k uprázdnění mohlo dojít, takže možnost sesazení přinejmenším nevylučuje. Celý text smlouvy viz DRTA III, 41, str. 81–83.

a poslední hlava falkensteinského rodu, byl totiž v této době stále ještě na králově straně.¹⁵⁵ Werner, jakkoli nemohl vyvíjet politiku na ostatních porýnských kurfiřtech příliš nezávislou, se tudíž snažil alespoň zmírnit své otevřené zapojení do protikrálovského spojení. Do ostatních bopparfských dohod se ovšem zapojil aktivně.

Téhož dne jako výše popsanou spojeneckou smlouvu uzavřeli totiž všichni čtyři kurfiřti dohodu o společné celní politice, kterou o dva dny později následovaly ještě další dvě úmluvy, týkající se cel.¹⁵⁶ I hospodářská ustanovení, která měla velký dopad na obchod v Porýní, měla pochopitelně značný politický význam a autoritě krále Václava rozhodně nepřispívala.

Po bopparfské schůzce začala smluvně ukotvená koalice s aktivním sháněním podpory mezi dalšími říšskými knížaty. Prvním krokem v tomto směru bylo květnové jednání ve Forchheimu (na území bamberského biskupství), kam se sjelo deset knížat za účelem ujednání ročního příměří mezi mohučským arcibiskupem Janem a Baltazarem, durynským lantkrabětem a míšeňským markrabětem. Zároveň ovšem všichni přítomní uzavřeli pětiletý pakt proti říšským městům či vlastním poddaným, pokud by došlo k vojenským střetům.¹⁵⁷ Kromě 1) Jana a 2) Baltazara byli dalšími signatáři 3) kurfiřt a vládnoucí rýnský falckrabě Ruprecht III., 4) další z wittelsbašských falckrabat Štěpán III. (jenž vládl v ingolstadtské části Bavorska), 5) Štěpánův syn Ludvík, 6) Baltazarův bratr Vilém I., 7) hesenský lantkrabě Heřman II., 8+9) hohenzollernští bratři Jan III. a Friedrich VI., norimberští purkrabí, a 10) nový bamberský biskup Albrecht.¹⁵⁸ Pomineme-li frankfurtské zastoupení v Bopparfu, o němž není známo nic bližšího, říšská města byla i v této poslední fázi na královské straně – a vzhledem k jejich síle šlo o faktor, který si kurfiřti nemohli dovolit podcenit.¹⁵⁹ Proto je i forchheimská smlouva významným krokem při realizaci jejich plánu. Jak dokládá Theodor Lindner, král navíc v té době o aktivitě koalice netušil.¹⁶⁰

Nedlouho poté následoval další významný krok, který porýnské kurfiřty – alespoň podle jejich soudu – výrazně přiblížil k triumfu. V hesenském Marburgu byla dne 2. června uzavřena smlouva téměř totožného znění jako hlavní smlouva z Bopparfu, ovšem s jednou textově sice malou, ale politicky dalekosáhlou změnou. Vedle kurfiřtů Ruprechta, Jana a Friedricha v ní byl uveden ještě čtvrtý kurfiřt, a to saský vévoda Rudolf III. Tím si dosavadní koalice pojistila

¹⁵⁵ RUTHE, *Werner III. von Falkenstein*, str. 44. Později, po Filipově skonu, zůstal arcibiskup Werner posledním žijícím mužským členem rodu, který tak spolu s Wernerem roku 1418 vymřel po meči. Viz GATZ, *Die Bischöfe*, str. 807.

¹⁵⁶ *DRTA III*, 42–44, str. 83–86.

¹⁵⁷ Text smlouvy viz *DRTA III*, 50, str. 91–94.

¹⁵⁸ Nedávná smrt Albrechtova předchůdce, biskupa Lamprechta z Brunnu, byla velkou ranou pro krále Václava, neboť tento schopný diplomat byl v Říši jednou z jeho mála opor.

¹⁵⁹ Více o politice říšských měst in HEINIG, *Reichsstädte*, str. 136–137.

¹⁶⁰ LINDNER, *Geschichte II*, str. 410.

většinu v kurfiřtském kolegiu i bez nespolehlivého trevírského arcibiskupa. Kurfiřt Rudolf se navíc doposud proti králi neangažoval a s porýnskými kurfiřty nespolupracoval, takže jeho náhlý příklon k protikrálovské straně pro Václava představoval další, tentokrát obzvláště těžkou ránu.

(Pocit vítězného opojení koalice byl ovšem předčasný. Jak se později ukázalo, Rudolf se nakonec smlouvou neřídil a do samotného sesazení krále se nezapojil. Jeho krokům v této době není zcela snadné porozumět, někteří autoři se vysvětlení jeho motivace raději zcela vyhýbají. Theodor Lindner soudil, že jej k marburskému aktu dohnalo rozladění nad Václavovou špatnou vládou, nad níž již nemohl přivírat oči.¹⁶¹ Posmrtně vydané fragmenty z nikdy nedokončeného díla Julia Weizsäckera ovšem našťastí vnášejí do celé situace více světla, neboť se zabývají právě saským postojem. Weizsäcker považuje za skutečnou Rudolfovu motivaci představu, že v případě Václavova sesazení bude hledán nějaký kompromisní kandidát. Pro tento účel pak byl Rudolf připraven ochotně nabídnout svoji maličkost. Když ovšem zjistil, že skutečným záměrem porýnských kurfiřtů je dosadit na trůn falckraběte Ruprechta a o jiném kandidátovi nepřemýšlí, odmítl se na sesazení krále podílet.)¹⁶²

Pravděpodobně až v tuto chvíli se k Václavovi (zaměstnanému konfliktem mezi Lucemburky) donesly neurčité zprávy o tom, že se něco chystá, a obrátil se do Frankfurtu se žádostí o bližší informace. Frankfurťtí mu odpověděli, že o jednáních a plánech proti němu nic nevědí, slíbili mu věrnost a požádali jej o ochranu svých zájmů.¹⁶³

Na světlo tak zde vystupuje zajímavá nesrovnalost – už bylo uvedeno, že Frankfurt měl v Boppardu své vyslance, ba co víc, do Marburgu se vydali přímo purkmistr Heinrich Herdan s písařem Petrem a průvodem pěti koní.¹⁶⁴ Přesto prý rada o obsahu tamních jednání nic bližšího nevěděla. Jakou úlohu pak oni vyslanci hráli? Vyslalo je město na vlastní pěst, když se dozvědělo, že se do Boppardu a Marburgu sjíždějí kurfiřti? V takovém případě je možné, že nebyli k jednáním vůbec připuštěni a jejich obsah byl před nimi utajen. Anebo se v případě Boppardu jednalo přímo o tajné vyzvědače, kterým se nic vyzvědět nepodařilo? V případě purkmistrovy návštěvy v Marburgu to bude správná odpověď jen stěží.

Do úvahy je však nutno zařadit ještě jeden výmluvný fakt – ač se jednalo o nesmírně urgentní záležitost, Frankfurt si dal s odpovědí podezřele na čas (odpověď králi je datována 10. srpna, tedy téměř dva měsíce po odjezdu Václavova posla z Prahy). Buď Václav na odpověď

¹⁶¹ Ibid., str. 411.

¹⁶² WEIZSÄCKER, *Zur Absetzung*, str. 134–140. Týž, *Die Vorgeschichte der Thronrevolution*, str. 142–147.

¹⁶³ *DRTA III*, 53, str. 96.

¹⁶⁴ *DRTA III*, 54, str. 97.

nijak nespěchal a pověřil posla, aby cestou vyřizoval i jiné záležitosti, což by svědčilo o naprostém podcenění situace ze strany krále, anebo je možné, že i Frankfurt už v té době hrál dvojí hru, s královým udržení na trůně nepočítal a zprávy obou jednání mu zamlčel. Není to sice příliš pravděpodobná varianta (i s ohledem na to, že hospodářské smlouvy kurfiřtů město velmi těžce poškozovaly), vzhledem k uvedeným faktům ji však nelze zcela vyloučit.

Král Václav zřejmě nezískal podrobnější informace ani z jiných zdrojů. Když se rozhodl určit pověřence, který měl dohodnout svolání nového říšského sněmu, případně jménem krále s kurfiřty přímo vyjednávat, vybral norimberského purkrabího Jana III. – tedy člověka, který byl již od května smluvně začleněn do koalice proti říšským městům, potažmo proti králi.¹⁶⁵ Zároveň svolal do Norimberka na 13. říjen říšský sněm, kam slíbil přijet i s bratrem Zikmundem.¹⁶⁶

Je velkou ironií, že tato Václavova rozhodnutí z 1. září dorazila ke kurfiřtům právě ve chvíli, kdy v Mohuči zatloukali další hřebíček do jeho politické rakve. Další velká schůzka protikrálovské koalice zpečetila dosavadní smlouvy. Text boppardské smlouvy byl nyní, 15. září 1399, znovu použit, opět s drobnou textovou změnou – rozrostl se o jméno a titul trevírského arcibiskupa Wenera, který tak definitivně odložil svou opatrnost a stal se pevnou součástí koalice.¹⁶⁷

Na témže místě, jen o čtyři dny později, byl podepsán další, neméně důležitý dokument. Celkem deset říšských knížat¹⁶⁸ se zavázalo, že budou podporovat pět kurfiřtů při volbě nového

¹⁶⁵ *DRTA III*, 55, str. 101.

¹⁶⁶ *DRTA III*, 72, str. 121–122.

¹⁶⁷ Přesnější je uvést, že ve skutečnosti byl tentýž text toho dne použit třikrát. V první listině je ke třem původním kurfiřtům – falckému, mohučskému a kolínskému – přidán ještě trevírský, ve druhé listině je jich všech pět i se saským, třetí listina je pak latinskou kopií původně německého textu, opět se všemi pěti jmény. Existovaly tedy celkem čtyři konfigurace signatářů (označeny podle počátečních písmen jednotlivých kurfiřtských území):

1) FMK (původní text z Boppardu – 11. dubna 1399)	<i>DRTA III</i> , 41, str. 81–83
2) FMKS (text z Marburgu – 2. června 1399)	<i>DRTA III</i> , 51, str. 94–95
3) FMKT (první text z Mohuče – 15. září 1399)	<i>DRTA III</i> , 56, str. 101–102
4) FMKST (druhý text z Mohuče – 15. září 1399)	<i>DRTA III</i> , 57, str. 102–103
+ 4a) latinská verze (stejného místa a data)	<i>DRTA III</i> , 58, str. 103–104

Původní trio porýnských kurfiřtů tak bylo velmi dobře pojištěno – vždy zůstával platný originál smlouvy se jmény momentálních členů koalice, i kdyby společenství opustil kurfiřt saský, nebo kurfiřt trevírský, nebo oba dva. Sluší se ještě jednou připomenout, že smlouva byla jejich signatáři uzavírána do konce života.

¹⁶⁸ Jejich výčet se částečně překrývá se signatáři forchheimské dohody. Přibývají hned čtyři další Wettinové (oproti původním dvěma jich je šest, takže mají na celém dokumentu nadpoloviční podíl), chybí naopak bamberský biskup Albrecht a norimberský purkrabí Jan III., čerstvý zmocněnec krále Václava (jeho bratr ovšem uveden je). Samozřejmě chybí i oba kurfiřti z Forchheimu, mohučská listina už kurfiřty a ostatní knížata nesměšuje. *DRTA III*, 59, str. 105–107. Chybějící účast Jana III. zapomněl uvést SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 301.

krále, a to z některého z pěti taxativně vyjmenovaných rodů: falcko-bavorských Wittelsbachů, norimberských Hohenzollernů, míšeňských Wettinů, Württemberků nebo Hesenských.¹⁶⁹ Kromě toho, že jsou touto listinou exemplárně vyloučeni Lucemburkové, stojí za pozornost, že chybí i Askánci, čímž byly zhceny ambice saského kurfiřty Rudolfa III. Přesto spolu s porýnskými kurfiřty závazek deseti knížat posvětil a slíbil jim ochranu.¹⁷⁰ Porýnská čtveřice pak i tentokrát přistoupila k uzavření celních a mincovních smluv.¹⁷¹ 20. září, na závěr mohučského jednání, pak ještě porýnská vyhlásili na 19. listopad do Frankfurtu říšský sněm.¹⁷²

Na konci září 1399 tak v Říši existovala smluvně ukotvená koalice patnácti významných říšských knížat, včetně všech pěti nelucemburských kurfiřtů, která podnikala jasné kroky k sesazení krále Václava.¹⁷³ Nepochybně na to měl velký vliv i anglický příklad, neboť právě během léta 1399 přišel o moc, o království i o korunu Richard II., což členové koalice nemohli nevnímat. V zásadě lze říci, že k Václavově sesazení mohlo dojít už v Mohuči, ještě předtím se ale koalice rozhodla pro pokus získat na svou stranu co nejvíc dalších spojenců, včetně říšských měst. Jen a pouze proto zbývalo Václavovi na říšském trůnu ještě trochu času – na to, kolik ho bude, ovšem neměl vůbec žádný vliv.¹⁷⁴

Nadcházející dvojice sněmů – Václavův norimberský i kurfiřty svolaný frankfurtský – vzbudila, zvláště mezi říšskými městy, zmatek. Málokdo věděl, který sněm se bude opravdu konat a který by měl být obeslán. Situaci nakonec rozhodl sám Václav – záhy se ukázalo, že žádný norimberský sněm se konat nebude, neboť král svůj záměr ani nemyslel vážně. Je jen symbolickým dokreslením Václavovy osobnosti, že byl schopen písemně slibovat svůj příjezd na sněm i tři dny před jeho zahájením, kdy pobýval na Žebráku a na žádnou cestu se evidentně nechystal.¹⁷⁵ Říjnový sněm nechal vyšumět do ztracena, nějakou dobu vyčkával a 11. listopadu ohlásil sněm říšských měst na 7. prosince, opět v Norimberku.¹⁷⁶ Pochopitelně ani v tomto případě to nemyslel vážně, takže jediným hmatatelným důsledkem Václavových planých kroků

¹⁶⁹ „...willent sij dan eynen zo eyne Roymsschen konynghe nyss den geslechten und geborten van den wapen van Beyern, van Mijssen, van Hessen, van den burchgraven van Nuremberg oder den graven van Wirtemberg.“
DRTA III, 59, str. 106.

¹⁷⁰ *DRTA III*, 60, str. 107–108. Zde opět chybí Spěváček, podle něhož se tento text saského kurfiřty netýká.
SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 301.

¹⁷¹ *DRTA III*, 61, 62 a 65, str. 108–112 a 114.

¹⁷² *DRTA III*, 69, str. 117.

¹⁷³ O mohučských smlouvách ovšem polemicky SCHUBERT, *Königsabsetzung*, str. 388–389.

¹⁷⁴ Následující období, tedy od září 1399 až do sesazovacího aktu v srpnu 1400, je faktograficky nesmírně zevrubně (až poněkud nepřehledně) zachyceno v knize Jiřího Spěváčka, jenž trochu mechanicky postupuje podle *DRTA* pramen za pramenem a popisuje jejich obsah (SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 302–317). Tato práce se naopak pokusí spíše zdůraznit to, co je v tomto časovém úseku opravdu důležité a co ve Spěváčkově podání poněkud zaniká.

¹⁷⁵ *DRTA III*, 73, str. 122–123.

¹⁷⁶ *DRTA III*, 85, str. 132–133.

byli unavení poslové, pendlující mezi jednotlivými říšskými městy s dalšími a dalšími zprávami.¹⁷⁷

Zato kurfiřty svolaný frankfurtský sněm se konal, a to v předepsaném termínu od 19. listopadu. Z dochovaných relací¹⁷⁸ je zřejmé, že protikrálovská koalice se neodvážila otevřeně navrhnout královo sesazení a místo toho se hovořilo pouze o volbě říšského vikáře. V otázce dvojpapežství pak stále odmítali jakoukoli jinou variantu než setrvání při římském Bonifácovi IX. Žádný jasný výsledek v podobě příklonu měst na stranu koalice se však zřejmě nedostavil.

Na Václavově straně ale nebylo o nic lépe, spíše čím dál hůř. Postačí konstatovat, že kromě prosincového sněmu v Norimberku svolal král ještě další sněmy říšských měst na 17. ledna do Esslingen,¹⁷⁹ na 14. března opět do Esslingen,¹⁸⁰ na 3. května do Norimberka¹⁸¹ a na 6. června tamtéž.¹⁸² Na žádný z těchto sněmů nepřišel a ani to neměl v plánu. Pokud dorazili alespoň zástupci měst, neměli o čem sněmovat, a doráželo jich také méně a méně. Jediným výsledkem této Václavovy politiky (dá-li se neustálé nesmyslné svolávání fiktivních sněmů nazvat politikou) bylo, že už i města s králem ztrácela trpělivost.

Na straně kurfiřtů zřejmě nevalný výsledek listopadového frankfurtského sněmu vedl k rozhodnutí prozatím své snažení přerušit a zvolit jinou taktiku. Další koaliční jednání se odehrálo na počátku února roku 1400 ve Frankfurtu, kde se členové skupiny dohodli na svolání říšského sněmu na 26. května, opět do města nad Mohanem,¹⁸³ ovšem zároveň se kurfiřti obrátili na papeže, jehož názorem chtěli zřejmě na sněmu svůj návrh na královo sesazení podepřít. K jejich zklamání jim ale Bonifác poskytl jen velmi stručnou odpověď, v níž se nijak jasně nevyjádřil, natož aby vyslovil souhlas s královým sesazením.¹⁸⁴

Zdá se, že se koalice stále nemohla odhodlat k činu a přistoupit k detronizaci. Pětice kurfiřtů se opakovaně snažila získat výhodu, která by snížila jejich riziko na minimum – ať už by to byl souhlas měst, nebo podpora římské kurie. Jelikož ani jedno se jim získat nepodařilo, k finálnímu činu nepřikročili ani na květnovém sněmu ve Frankfurtu. Ten byl velmi reprezentativně obeslán nejen říšskými knížaty a částí měst, ale též početnými zahraničními

¹⁷⁷ K problematice sněmů let 1399–1400 viz MARTIN, *Auf dem Weg*, str. 228–242.

¹⁷⁸ Zvláště zpráva štrasburské delegace, o které referuje v dopise neznámý štrasburský měšťan. *DRTA III*, 93, str. 138. Ke králi Václavovi vyslalo město Frankfurt posla, který mu podal zprávu ústně.

¹⁷⁹ *DRTA III*, 96, str. 140.

¹⁸⁰ *DRTA III*, 101, str. 144–145. Přísně vzato je rozhodnutí o svolání sněmu na 14. března vydáno esslingenskou městskou radou, zřejmě jako výsledek dohody těch, kteří dorazili na neúspěšný sněm lednový. Obsahuje však příslib, že v březnu král už doopravdy přijede, takže bylo pravděpodobně vydáno v dorozumění s ním.

¹⁸¹ *DRTA III*, 123, str. 168.

¹⁸² *DRTA III*, 179, str. 220–221.

¹⁸³ *DRTA III*, 112 a 113, str. 159–162.

¹⁸⁴ *DRTA III*, 115, str. 163.

delegacemi, neboť od události se očekávalo zásadní jednání v otázce schismatu.¹⁸⁵ O to však kurfiřti neměli zájem, a proto neuspěl ani Václavův pokus znovu nabídnout velké mezinárodní jednání (které sám jistě nepovažoval za reálné, šlo pouze o pokus zopakovat již jednou neúspěšný motiv a odvést pozornost). Na sněm také král vzkázal, že ho považuje za nelegální, což na rokování nemělo sebemenší vliv.¹⁸⁶

Když už kurfiřti ještě nepřistoupili k sesazení, využili sněm alespoň k tomu, aby se ohledně chystané volby nového krále smluvně spojili s dalšími říšskými knížaty, která byla na sněmu přítomna. Obzvláště zajímavý je dokument z 1. června 1400, v němž pět kurfiřtů uzavírá novou dohodu s míšeňským markrabětem Friedrichem I. (který se již účastnil předcházejících ujednání), kde jsou opět vyjmenovány dynastie, z nichž bude nový král vybírán – oproti původní verzi zde přibyli saští Askánci.¹⁸⁷

Šlo zřejmě o velký ústupek saskému vévodovi Rudolfovi, který tím získal šanci na vlastní královskou kandidaturu. Pravděpodobně to byla reakce na hluboké rozpory mezi ním a ostatními členy koalice, která jej měla v jejím rámci udržet. Ani to ale zřejmě nestačilo, protože to je naposledy, kdy Rudolf s koalicí spolupracuje; 3. června už sérii dalších úmluv uzavírají pouze čtyři porýnští kurfiřti.¹⁸⁸

Ani tentokrát není zcela jasné, jakými pohnutkami byl Rudolf veden. Zbývající členové koalice se k němu ovšem okamžitě začali chovat jako k cizímu. 4. června, s koncem frankfurtského sněmu, zve porýnská čtveřice tři zbývající kurfiřty do Oberlahnsteinu na 11. srpna. Pozvánky jsou vždy v německé a latinské verzi, pro každého z nich se však textově liší – král Václav obdržel cosi, co je spíše než pozvánkou předvoláním k soudnímu procesu;¹⁸⁹ jeho bratranec, braniborský a moravský markrabě Jošt, je důrazně vyzván k účasti;¹⁹⁰ a saský vévoda Rudolf je vcelku uctivě zván, ačkoli bylo možné mu pozvání sdělit ústně.¹⁹¹

Bylo-li řečeno, že kurfiřti doposud nebyli schopni se odhodlat k ráznějšímu kroku do neznáma a místo toho postupovali po milimetrech, aby neztratili pevnou půdu pod nohama, nyní zřejmě nejméně jeden z nich ztratil nervy a rozhodl se saského vévodu buď zavraždit, nebo zavraždit. Při odjezdu z Frankfurtu 5. června byl průvod kurfiřta Rudolfa a některých dalších knížat přepaden a v nastalé šarvátce byl zákeřně proboden brunšvický vévoda Friedrich.

¹⁸⁵ Soupis účastníků viz *DRTA III*, 138, str. 184–186. Vyplývá z něj i to, že na sněmu bylo přítomno anglické poselstvo – informace o nedávném svržení krále Richarda tak mohli kurfiřti získat z první ruky.

¹⁸⁶ *DRTA III*, 139, str. 186–187.

¹⁸⁷ *DRTA III*, 144, str. 191.

¹⁸⁸ *DRTA III*, 145, str. 191–194.

¹⁸⁹ *DRTA III*, 146 a 147, str. 194–195 (německá a latinská verze).

¹⁹⁰ *DRTA III*, 148 a 149, str. 196–197.

¹⁹¹ *DRTA III*, 150 a 151, str. 197–199.

Vrahem byl hrabě Jindřich VI. z Waldecku, fojt mohučského arcibiskupa, je tudíž velmi pravděpodobné, že inspirátorem krvavého činu byl Jan II.¹⁹²

Nyní už bylo jasné, že kurfiřti nemohou couvnout. Nebylo to jen kvůli prolité krvi, ale též obsah listu králi Václavovi naznačoval jejich odhodlání provést to, co tak dlouho plánovali. Kromě celkového tónu obsahuje list již zcela konkrétní výhrůžku, že nedostaví-li se král na určené místo v určený den,

*„...tehdy bude třeba, abychom my na výzvu celé vlasti a ve smyslu přísah, jimiž jsme vázáni Svaté říši římské, uvažovali, jednali a zařídili, aby byla Svatá říše římská napříště užitečněji a rozumněji spravována. ... a nebudeme vám nad to vůbec ničím zavázáni.“*¹⁹³

Václav reagoval tak, jak bylo u něj zvykem. Bezprostředně po obdržení zprávy dostal zuřivý záchvat vzteku a přikázal sprovodit ze světa za nic nemohoucího posla (královo okolí zřejmě nebožáka zachránilo). Později napsal do Říše, že se vydává na cestu, a týž den do Říma, že do Říše nepojede.¹⁹⁴ U Václava už takové chování mohlo někoho překvapit jen stěží.

A nikoho tudíž nepřekvapilo, že se v určený den na určené místo nedostavil. Nijak pomoci mu nemohla už ani říšská města, která po horečném jednání svolala vlastní rokování v Koblenci, na němž 8. srpna odmítla podporu chystanému kroku.¹⁹⁵ Nemohla však zachránit krále, který sám pro svou záchranu nebyl schopen udělat nic.

Poté, co rýnský falckrabě Ruprecht III., mohučský arcibiskup Jan II., kolínský arcibiskup Friedrich III. a trevírský arcibiskup Werner III. čekali déle než týden, zda král přece jen nepřijde (čas vyplnili vzájemným potvrzováním smluv a závazků), sesadili 20. srpna 1400 většinou čtyř kurfiřtských hlasů krále Václava z trůnu Svaté říše římské a zbavili všechny, kdo k Říši příslušeli, jakýchkoli závazků vůči němu. O den později byl na Václavovo místo týmiž čtyřmi hlasy zvolen Ruprecht.

¹⁹² LINDNER, *Geschichte II*, str. 425–426. Zde je dokonce citována lidová píseň, v níž je nebohý zavražděný vévoda zvěčněn. Palacký tvrdí, že zavražděného Friedricha navrhoval Rudolf na královský trůn a ze strany porýnských kurfiřtů tak šlo o zcela cílenou likvidaci. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, str. 345–346.

¹⁹³ Překlad viz SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 311–312. Tamtéž je ovšem zcela chybná citace, jde o text *DRTA* č. 146, nikoli 179.

¹⁹⁴ *DRTA III*, 180 a 181, str. 221–222.

¹⁹⁵ *DRTA III*, 178, str. 219–220.

2.7 Dodatek: důvody a záminky

Ivan Hlaváček si postěžoval, že výtky, které kurfiřti vůči Václavovi uvádějí, jsou popsány v každé rozsáhlejší práci o říšských či českých dějinách té doby, ani jeden z autorů však nevěnuje konkrétním výtkám žádnou pozornost.¹⁹⁶ Není to tak docela pravda – stručnému rozboru výtek a zhodnocení jejich oprávněnosti se věnuje Jiří Spěváček, ovšem nikoli v pasáži o sesazení, nýbrž už při výkladu o stížnostech, které byly sepsány při Václavově cestě do Říše na sklonku roku 1397 (viz výše str. 33).¹⁹⁷

Existují tedy tři dokumenty, které lze pokládat za výčet oficiálních důvodů vedoucích ke královu sesazení. Zprv je to právě zmíněný text z prosince 1397,¹⁹⁸ zadruhé dopis, kterým se protikrálovská koalice obrací na jaře 1400 na papeže Bonifáce IX.,¹⁹⁹ a zatřetí samotné oficiální sesazení.²⁰⁰ List papeži je přizpůsoben adresátovi, tedy je napsán tak, aby v Římě Václav vyzníval co nejhůř: stížnosti se týkají především církevní problematiky a králova vyjednávání s Francií (včetně cesty do Remeše), které Bonifáce existenčně ohrožovalo.

Bylo by snad vhodné porovnat vzájemně obsah zbývajících dvou dokumentů, co se týče obsažených hodů.

V textu z roku 1397 jde o následující body:

- 1) neschopnost vyřešit schisma a zasáhnout proti avignonským vzdoropapežům
- 2) ztráta pozic v Itálii, zvláště ztráta Janova, a povýšení milánských Viscontiů na vévody
- 3) neschopnost zabránit Francii, aby zcizovala území Říše
- 4) ztráta Verony
- 5) poskytování nevyplněných dokumentů s královskou pečetí přátelům, kteří si tak mohli doplnit text, jaký chtěli
- 6) neschopnost udržet v Říši mír a pořádek
- 7) zavádění nových cel, zvláště ve Würzburgu
- 8) nemožnost dosáhnout v Říši spravedlivého odškodnění za utrpěné škody
- 9) spojenectví s polským králem proti vlastnímu bratrovi Zikmundovi
- 10) účast na vraždách duchovních a dalších nevinných osob
- 11) a mnoho dalších škod, které Václav Říši činí

¹⁹⁶ HLAVÁČEK, *Václav IV.*, str. 652, pozn. 10.

¹⁹⁷ SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 279–280.

¹⁹⁸ *DRTA III*, 9, str. 22–23.

¹⁹⁹ *DRTA III*, 114, str. 162–163.

²⁰⁰ *DRTA III*, 204 (německy) a 205 (latinsky), str. 254–264.

Při sesazení:

- 1) viz bod 1 výše
- 2) viz bod 2 výše
- 3) propůjčování odúmrtí přešlých na Říši
- 4) viz bod 5 výše
- 5) viz bod 6 výše
- 6) páchání mnohých ukrutných a nelidských činů (i vlastní rukou)
- 7) a mnoho dalšího, celkový nezájem o Říši

Je tedy zjevné, že porýnští kurfiřti během postupujících fází ubírali na četnosti a od některých původních, někdy až absurdních výtek (situaci v Itálii mohl těžko zvládat jakýkoli panovník, spojenectví s Polskem proti Zikmundovi byla čistě Václavova věc) raději ustoupili. Jejich zájmem evidentně bylo, aby se jejich důvody setkaly s pochopením a byly říšskými knížaty shledány jako oprávněné. Zatímco dříve je velká pozornost věnována územním ztrátám na okrajích Říše, při sesazení byl kladen větší důraz na vnitřní rozkol. Není přitom až tak podstatné, nakolik jsou jednotlivé výtky pravdivé, lze se spíše domnívat, že podle představy porýnských kurfiřtů (či přímo na základě jejich zkušeností ze sněmu) slyšelo na závažné vnitřní problémy Říše více lidí než na ztrátu vzdálených malých území.²⁰¹

²⁰¹ Jak dosvědčuje Theodor Lindner, ve zprávách o králově sesazení, které se dochovaly v městských kronikách, jsou oficiální důvody uváděny více méně přesně podle sesazovací listiny. LINDNER, T. Ueber die bei der Absetzung des Königs Wenzel verlesenen Artikel. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 7/1886, str. 240–246.

3. SESAZENÍ KRÁLE V ÚSTAVNÍCH DĚJINÁCH ŘÍŠE

„Nosit korunu je štěstí, blaženost, zlatem obkroužený ráj a všechny sny, co básníkům se zdají.“²⁰²

Je výmluvné, že samotný akt sesazení má v podstatě podobu soudu. Porota složená ze čtyř kurfiřtů při něm obžalovává krále z konkrétních deliktů a uznává jej vinným, načež nad ním vynáší trest sesazení.

To s sebou pochopitelně přináší dvojí otázku: Byl Václav vinen tím, za co byl odsouzen? A měli kurfiřti právo jej soudit a sesadit?

Odpověď na první otázku je soudem nad konkrétními činy jedné historické osobnosti; i to je pochopitelně součástí historické vědy, leč nikoli cílem této práce. Odpověď na druhou otázku je však velice zajímavým teoretickým problémem, na jehož základě je možné vyjádřit se k celkové koncepci ústavních dějin středověké Říše. Proto lze – alespoň pro účely této práce – považovat tento cíl za lákavější a věnovat mu následující kapitolu.

Úvodem bude užitečné ve zkratce osvětlit, jakým způsobem doposud k hledané odpovědi přistupovali jednotliví autoři. Úkol je ovšem notně znesnadněn tím, že obě uvedené otázky jsou často smíšeny v jednu – pokud nejsou důvody, pro něž byl král sesazen, pravdivé, znamená to, že kurfiřti nebyli v právu a neměli možnost k detronizaci přistoupit. Je proto třeba obě roviny důsledně odlišovat, neboť jsou na sobě nezávislé – i kdyby odpověď zněla, že všechny body obžaloby byly oprávněné, nijak to neimplikuje, že kurfiřti měli skutečně pravomoc krále sesadit; a naopak, i kdyby byly zcela vylhané, neznamená to, že by snad kurfiřti neměli právo přezkoumat jejich pravost.

Každopádně jen málokterý historik přistoupil k těm, kdo sesazení provedli, s pochopením či dokonce sympatiemi. Negativní vnímání aktu výrazně převažují, a proto bude věnována pozornost nejprve jim.

3.1 Přehled interpretací v obecné historiografii

Od Pelcla k dnešku

Již František Martin Pelcl považoval sesazení především za osobní pomstu mohučského arcibiskupa Jana II. Mělo prý jít o vendetu za to, že jej král nepodpořil při sporu o metropolitní

²⁰² SHAKESPEARE. *Jindřich VI., III. díl*, I, 2, 29–31. Překlad Martina Hilského.

stolec. To, že šlo o akt právně neplatný, vyvozuje na základě citovaných právních autorit z německé *Reichspublizistik*.²⁰³ František Palacký tvrdil, že úklady kurfiřtů pocházely „ne z vlastenectví, ale ze sobectví hrubého“ a jejich původci „postrádali všeliké mravní podstaty a důkladnosti“. Důvody použité k ospravedlnění detronizace byly nepravdivé a tudíž neplatné, a pokud prý některé lze uznat za pravé, padá při nich na žalobníky větší vina než na obžalovaného. Dále Palacký píše:

*„Chování se spiklých knížat proti Václavovi docházelo již u souvěkého lidstva málo chvály: za naší pak doby nižádnému soudnému dějepisci netane na mysli omlouvati, tím méně ospravedlňovati je.“*²⁰⁴

V podání V. V. Tomka vystupuje Václav roku 1400 patrně v nejpříznivějším světle vůbec – byl by se vydal do Říše bránit svůj trůn, leč domácí válka mu to neumožní. Když pak dojde k sesazení, jenom přehnané požadavky prohnáného Zikmunda, který si chce za pomoc nechat zaplatit, odradí krále od razantní protiakce. K platnosti detronizace se Tomek nijak jasně nevyjadřuje.²⁰⁵

Friedrich Horner vidí za sesazením „ziskuchtivost a panovačnost“. Komentuje a vyvrací každý z bodů, který byl králi při sesazení kladen za vinu, a označuje je za nepravdivé; v případě obvinění z ukrutností, jichž se měl Václav vlastní rukou dopouštět, používá vcelku kuriózní argument, že těchto zločinů se dopouštěl ve vlastní dědičné zemi, v Čechách, a není tedy z právního hlediska možné, aby jej za to německá knížata sesadila z německého trůnu.²⁰⁶

Theodor Lindner s pečlivostí typickou pro německého pozitivistického historika 19. století nejprve podává podrobný přehled hodnocení historiků a právních názorů Pelclem počínaje, než se odhodlá sám zhodnotit oficiální důvody sesazení jako směs pravd, polopravd a lží. Co se právního názoru týče, velmi opatrně naznačuje, že pravomoc sesadit krále kurfiřti měli. Odvozuje ji od práva krále volit, neboť volba a sesazení jsou podle něho dvě strany téže mince. Na otázku, zda bylo v pořádku přistoupit k sesazení pouhými čtyřmi hlasy, pak odpovídá, že ano, neboť prostá většina je dostačující i při volbě.²⁰⁷

F. M. Bartoš, jako ostatně v řadě jiných případů, sleduje v tomto ohledu zcela Lindnerovu linii. Jeho vlastním přínosem je pak obsáhlý exkurs, ve kterém odhaluje, co všechno

²⁰³ PELZEL, *Lebensgeschichte II*, str. 421.

²⁰⁴ PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, str. 345 a 348.

²⁰⁵ TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, str. 404–405.

²⁰⁶ HORNER, *Wenzel*, str. 53–58.

²⁰⁷ LINDNER, *Geschichte II*, str. 430–440.

stálo podle něho v pozadí Václavova sesazení – vliv Řádu německých rytířů, anglický příklad, florentské peníze a strach římského papeže z *via cessionis*.²⁰⁸ Lze jen souhlasit s Jiřím Spěvákem, podle něhož některé Bartošem prezentované souvislosti jsou „spíše předpokládané a tušené, než bezpečně průkazné.“²⁰⁹

Sám Spěvák hodnotí detronizaci jako „násilný akt, jehož zdůvodnění bylo pestrou směsicí pravd, polopravd, nejasných výtek a zlomyslných insinuací“.²¹⁰ Velmi rychle je s problémem hotov Zdeněk Fiala, podle něhož postup kurfiřtů „po právní stránce stejně nelze rozebírat, protože ke svému činu vůbec oprávnění nebyli.“²¹¹

Pokud se pak ti, kdo vyslovují mínění vůči kurfiřtům kritické, na něčem shodují, pak je to obzvláště zavrženíhodná úloha mohučského arcibiskupa Jana, jenž měl být *spiritus agens* několikaletého úsilí protikrálovské koalice, a to jakožto „zapřísáhlý“ nebo „nesmiřitelný“ nepřítel Lucemburků, jenž si jejich sesazení předsevzal bezmála jako životní cíl. Podtrhuje to navíc i fakt, že kromě společného prohlášení, kterým čtyři porýnští kurfiřti krále Václava sesazují, vydal Jan navíc ještě jedno vlastní, v němž přichází se známou formulací o tom, že Václav je z trůnu sesazen jako „neužitečný, líný a zcela nezpůsobilý“.²¹² Richard Gerits dokonce nového krále Ruprechta označuje za Janovu „kreaturu“ (v tom smyslu, v jakém se o kreaturách hovořilo u římských kardinálů za renesančního papežství).²¹³

3.2 Právní rozbor sesazovacího aktu roku 1400

Franz Löher a Julius Weizsäcker

Dvě velké samostatné studie, které jsou v podstatě právními rozbory Václavova sesazení, byly zpracovány Franzem Löherem a Juliem Weizsäckerem. Oběma je společný postup, kdy se pouštějí do rozsáhlých ústavně historických výkladů, dospívají zato ke zcela rozdílným závěrům.

Franz Löher hned na počátku uvádí Palackého výše citovaný výrok o „soudných dějepiscích“, aby se vzápětí hrdě přihlásil k tomu, že on do této kategorie podle Palackého vymezení nespadá – závěry svých předchůdců totiž radikálně odmítá. V úvodu také formuluje tři otázky, na něž chce v najít odpověď:

²⁰⁸ BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, str. 173–180.

²⁰⁹ SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 317, pozn. 1.

²¹⁰ *Ibid.*, str. 314.

²¹¹ FIALA, *Předhusitské Čechy*, str. 295, pozn. 4.

²¹² „...*amovemus ac deponimus hac nostra sententia dominum Wenceslaum ceu inutilem ignavum et penitus ineptum ad Romanum imperium ab ipso Romano imperio...*“ *DRTA III*, 206, str. 264.

²¹³ GERITS, *Zur Geschichte*, str. 55.

- 1) Existoval ve Václavově době ve Svaté říši římské soud, jenž by mohl soudit a odsoudit krále?
- 2) Mohli krále soudit jeho poddaní?
- 3) Pokud ano, kdo hrál roli žalobce a soudce?²¹⁴

Podle Löhera takový soud nad králem existoval, a to na základě starší říšské právní tradice. O možnosti takového soudu výslovně hovoří jak *Švábské*, tak *Saské zrcadlo*.

„Nad královým životem nebo o jeho cti nesmí vynášet rozsudek nikdo jiný, než knížata.“²¹⁵

Jakkoli takovýto soud nad králem nebyl zahrnut do pozdějších právních předpisů, tedy ani do *Zlaté buly*, neznamená to, že byl někdy zrušen. A tím, že se volba nového panovníka postupně dostala do rukou zvláštního kolegia sedmi kurfiřtů, přešla na toto úzké kolegium i pravomoc krále soudit.²¹⁶

Stejně tak z obou dvou starých zrcadel (na nichž v podstatě celá jeho argumentace stojí) vyvozuje Löher pravomoc rýnského falckraběte být králi žalobcem.

„Chtějí-li knížata krále obžalovat, zda konal podle práva, má to být učiněno falckrabětem rýnským: tuto výsadu má před všemi knížaty.“²¹⁷

Tento institut je pozůstatkem ještě z franských dob, kdy každý hrabě rozlehlé říše měl mít po ruce právního poradce (šultyse), který byl v případě nepravosti jako jediný oprávněn zasáhnout proti hraběti samotému. Analogicky pak v každém ze čtyř velkých vévodství formující se Říše převzal tuto roli vůči vévodovi jeho falckrabě. A protože král vzešel z prostředí franského, stal se nakonec falckrabě franského vévodství (tedy rýnský) jediným oprávněným žalobcem a soudcem krále.

²¹⁴ LÖHER, *Das Rechtsverfahren*, str. 4–6.

²¹⁵ „Ueber des küniges lip und über sin ere mac nieman urteil sprechen wan die fürsten.“ *Schwabenspiegel*, 104. GENGLER, H. G. (ed.). *Des Schwabenspiegels Landrechtbuch*. Erlangen, 1853, str. 78 (i dále citováno podle této edice).

²¹⁶ LÖHER, *Das Rechtsverfahren*, str. 7–12.

²¹⁷ „Als die fürsten den künic wollten beklagen, ob er wider reht tut, daz solnt sy tun vor dem phalenzgraven von dem Rine: dy ere hat er vor den andern fürsten.“ Tato pasáž je podle Löhera z knihy lenního práva Švábského zrcadla, jím citovaná edice ovšem obsahuje pouze knihu zemského práva. V jiných edicích, kde se výrazně odlišuje pořadí a číslování kapitol, se tuto větu nepodařilo dohledat. LÖHER, *Das Rechtsverfahren*, str. 12. V knize zemského práva v kap. 100 Genglerovy edice je ovšem o falckraběti věta: „...der ist ze rehte rihter über der künic.“ (str. 76).

S možnou námitkou, že jako hlavní soudce a sesazující autorita vystupuje roku 1400 především mohučský arcibiskup, se Löher vypořádává vcelku kuriózně: Jan II. jedná na základě zplnomocnění ostatních kurfiřtů včetně falckraběte Ruprechta, který se tak moudře vyhnul střetu zájmů, věda, že bude zanedlouho sám zvolen na Václavovo místo a tudíž by nebyl vhodným soudcem.²¹⁸

Velmi cenná je ovšem Löherova připomínka, že drobné a často přehlížené reziduum této prastaré falckraběcí pravomoci lze nalézt i ve *Zlaté bule* Karla IV., konkrétně v její páté kapitole:

*„I když je římský císař či král povinen poskytnout odpověď k případům, ohledně nichž o tu bude požádán, jak to prý bylo zvykem ustanoveno, a to před falckrabětem rýnským, nejvyšším stolníkem Svaté říše a kurfiřtem, přesto falckrabě nemůže tento soud konat jinde než u císařského dvora, když bude římský císař či král právě přítomen.“*²¹⁹

Velmi důkladně se pak Löher věnuje rozboru přijatelných důvodů pro sesazení krále, z čehož plynule přechází ke konkrétní situaci roku 1400, v níž je Václav z jeho pohledu odsouzen a sesazen naprosto zaslouženě a podle práva. Nezapomene ještě dodat, že Václav byl opilec, jehož další vláda by Říši způsobila jen neštěstí, zatímco pro Ruprechta má slova mimořádné chvály.²²⁰ Zdá se tedy, že stejně jako mnoho jiných nebyl Löher zcela schopen odlišit konkrétní rovinu od obecného právního rámce, což vrhá stín i na jeho předešlé závěry.

Löherův text se roku 1886 dočkal hned dvou odpovědí – zatímco Otto Harnack v krátkém textu sice odmítá vyvozovat právní platnost ze *Saského a Švábského zrcadla*, celkově však kurfiřtům právo sesazovat krále přiznává,²²¹ Julius Weizsäcker přispěchal s podstatně delší a vůči Löherovi kritičtější studií. Ve velice zevrubné analýze pramenů ukazuje, že v obou „zcdlech“ uvedené principy nebylo možné roku 1400 použít. Sám Löher zřejmě nemá jasno v tom, zda soudní autorita spočívá na kurfiřtském kolegiu nebo na falckraběti; podle Weizsäckera neplatí ani jedno, ani druhé. Fakt, že právo volby přešlo na sedm kurfiřtů, nijak neimplikuje, že na ně přešlo i právo soudit a sesadit krále; obě věci jsou na sobě zcela nezávislé

²¹⁸ LÖHER, *Das Rechtsverfahren*, str. 13–16.

²¹⁹ *Zlatá bula*, V/2 (český překlad viz *Karel IV. Státnické dílo*, str. 280).

²²⁰ LÖHER, *Das Rechtsverfahren*, str. 109–112. Je nutno konstatovat, že zásadní pohnutkou je pro Löhera německý nacionalismus. V jeho pohledu se s osobou Ruprechta konečně dostává na trůn pravý, nefalšovaný Němec, který byl schopen vést protifrancouzskou politiku.

²²¹ HARNACK, O. Hat eine rechtliche Befugnis zur Absetzung des König im deutschen Reiche bestanden? *Forschungen zur deutschen Geschichte* 26/1886, str. 146–152.

(čímž je odmítán i jeden z argumentů Lindnerových).²²² Právo soudu tedy zůstalo na říšských knížatech, nebylo však zahrnuto do *Zlaté buly* a je tudíž diskutabilní, zda je lze považovat za platné (a kromě toho je roku 1400 ani nikdo nepoužil).

Co se týče falckraběcí pravomoci, Weizsäcker upozorňuje, že vzhledem k různým významovým odstínům slova *Richter* není vůbec jednoznačné, zda měl být falckrabě kromě žalobce též soudcem.²²³ Ve *Zlaté bule* však lze předmětné ustanovení chápat spíše jen jako právo panovníka interpelovat, prošetřit a posoudit jeho kroky; jen obtížně by bylo možné z textu buly vyvodit, že by snad byl oprávněn panovníka odsoudit a sesadit.

3.3 Rok 1400 v dějinách říšských detronizací

Karl Schnith a Ernst Schubert

V moderní době pak vznikly dvě práce, které si kladou za cíl zpracovat přímo problematiku středověkého sesazování panovníků a tím pádem začleňují událost z roku 1400 do ústavně dějinného kontextu, ne vždy však s velkým respektem k momentálnímu souvislostem jednotlivých sesazovacích aktů.²²⁴

Článek Karla Schnitha se zabývá čtyřmi detronizacemi (1326/7 a 1399 v Anglii, 1298 a 1400 v Říši), přičemž první tři považuje za zjevný pokus napodobit sesazení císaře Friedricha II. papežem Inocencem IV. na lyonském koncilu.²²⁵ Zato u sesazení roku 1400 – i s ohledem na formulaci sesazovacích listin – žádnou návaznost na předchozí sesazení neshledává. Buď bulu *Ad apostolice dignitatis* porýnské kurfiřty neznali, což není příliš pravděpodobné, nebo se vědomě snažili od starší tradice se odstříhnout.²²⁶ Tím by jimi realizované sesazení postavili na nový základ a prezentovali je jako bytostně říšskou událost – tento předpoklad bude v následujícím výkladu důležitý.

Zdaleka nejdůkladněji se věnoval problematice detronizací Ernst Schubert. Jeho objemná práce zevrubně probírá 11 sesazovacích aktů v dějinách Říše (1077, 1080, 1098, 1106, 1205, 1235, 1245, 1298, 1324, 1346, 1400) a hledá mezi nimi ideové a právní souvislosti.

²²² Zároveň ovšem Weizsäcker nepopírá, že právě taková logika byla při sesazení krále Adolfa roku 1298 použita. WEIZSÄCKER, *Der Pfalzgraf als Richter*, str. 12–13.

²²³ Při detronizaci roku 1298 to také nebylo nijak využito. *Ibid.*, str. 29–34.

²²⁴ Viz pozn. 3. Schubert kritizuje Aloise Gerlicha za to, že jeho popis politických vztahů mezi porýnskými kurfiřty připomíná spíše popis kabinetní politiky 18. století. Přitom sám jen o dvě stránky dříve zdůrazňuje význam vytvoření konsensu mezi čtyřmi porýnskými kurfiřty, jehož příčiny a okolnosti objasnil právě Gerlich.

²²⁵ SCHNITH, *Gedanken zu den Königsabsetzungen*, str. 314.

²²⁶ *Ibid.*, str. 314–319.

Schubertovým základním předpokladem je těsná souvislost mezi právem volby a právem sesazení – podle jeho názoru existuje už proto, že po sesazení musí logicky nová volba okamžitě následovat. Tvrdí, že kdo někoho volí, dobrovolně mu tím slibuje svou poslušnost, ale stejně tak ji může kdykoli dobrovolně odepřít.²²⁷

Schubert má nepochybně pravdu v tom, že podobný argument se v právních názorech středověké Říše opakovaně objevuje, což sám přesvědčivě dokládá. Jeho chápání však poněkud příliš připomíná koncept moderního parlamentu, který udílí vládě důvěru a důvěru jí také odjímá. Takové uvažování sice otevírá některé zajímavé možnosti (dalo by se například uvažovat nad tím, zda v právním významu nešlo spíše o princip tzv. konstruktivní nedůvěry, kdy přistoupit k sesazení krále bylo reálně možné pouze s jasnou alternativou), přesto je lze označit za příliš zjednodušující.

Jinak však Schubertova práce skýtá řadu velmi cenných podnětů – zdůrazňuje například specifickou práci s pojmem „Říše“ ve slovníku protikrálovské koalice před Václavovým sesazením.²²⁸ Také Schubertovu interpretaci vývoje kurfiřtského kolegia ve 14. století a především obsahu *Zlaté buly* lze hodnotit pozitivně – už proto, že se téměř zcela shoduje s míněním autora této práce.

3.4 Sesazení krále Václava v kontextu ústavního vývoje 14. století

Již dříve se autor pokusil doložit, že mezi obzvláště významné milníky ústavního vývoje Svaté říše římské ve vrcholném středověku patří tzv. dvojí volby – případy, kdy došlo ke zvolení dvou panovníků najednou (1198, 1257, 1314).²²⁹ Konflikt, který z takové volby vzniká, totiž z praktické politické potřeby podněcuje vytváření právních názorů, které mají přesvědčit o oprávněnosti volby jednoho či druhého kandidáta, a při této argumentaci vznikají teorie, jež se mohou (ale nemusí) časem prosadit v ústavní praxi.

Sesazení krále má ovšem efekt velmi podobný. Není-li situace taková, že jediným v celé Říši, kdo si zachování panovníka na trůně přeje, je panovník sám, pak nutně vzniká rozepře mezi táborem sesazujících a táborem sesazovaného. Tím se opět vytváří prostor pro bitvu právních argumentů a někdy též pro bitvu skutečnou jako po detronizaci roku 1298, kdy se

²²⁷ SCHUBERT, *Königsabsetzung*, str. 14–15.

²²⁸ *Ibid.*, str. 363.

²²⁹ VANČA, M. Dvě hlavy jedné říše. Dvojí volby panovníka ve vrcholném středověku a jejich význam pro státoprávní vývoj Svaté říše římské. in: ČADKOVÁ, K. (ed.). *Historie 2013. Sborník prací z 19. celostátní studentské vědecké konference konané 3.–4. dubna 2014 v Pardubicích*. Pardubice, 2014, str. 255–273.

nebohý král Adolf po svém sesazení pokusil obhájit svůj trůn se zbraní v ruce a v bitvě u Göllheimu zahynul.

Právě Adolfovo sesazení patří spolu s dvojí volbou roku 1314 k aktům, jimiž výrazně vzrůstá význam a vliv sedmičlenného kurfiřtského kolegia. Ten nadále roste i za vlády Ludvíka IV. Bavora, kdy král (a později císař) kurfiřty potřebuje ve svém vleklém sporu s papežskou kurií. V tomto kontextu se odehrála rhenská schůzka šesti kurfiřtů roku 1338, na níž kolegium převzalo plnou kontrolu nad panovnickou volbou a vyloučilo jakýkoli vliv papeže. Tím zároveň notně posílilo svou pozici vůči panovníkovi.

To měl na vlastní kůži pocítit ještě sám Ludvík Bavor – roku 1346 byl (opět v Rhensu) šesti kurfiřty sesazen z trůnu a na jeho místo byl zvolen mladý Lucemburk Karel IV. Tentýž Karel, který zhruba o deset let později vydává *Zlatou bulu*.

Říci, že tento dokument povyšuje kurfiřtské kolegium na novou úroveň, by nebylo dostatečně přesné – *Zlatá bula* spíše kodifikuje vývoj posledních desetiletí. Nemalá část celého dokumentu se věnuje ceremoniálním záležitostem (a i zde s jasnou intencí zvýraznit úlohu kurfiřtů), v některých kapitolách se ovšem na kurfiřty myslí i jinak – v jedenácté kapitole jsou všem kurfiřtům (s výjimkou českého krále, jemuž je věnována samostatná kapitola osmá) uděleny rozsáhlé svobody, o jakých si ostatní říšská knížata mohla nechat jen zdát.

Pravděpodobně nejvýznamnější je však kapitola dvanáctá.

„Mezi mnoha starostlivými opatřeními v zájmu státu, jež nepřestávají zaměstnávat naši mysl, uznala naše Výsost po dlouhých úvahách za nutné, aby se v budoucnu kurfiřti Svaté říše římské scházeli častěji, než bylo zvykem, a jednali o blahu říše i světa; jsou totiž jakýmsi pevnými základními kameny a неотředitelnými pilíři. Proto jsme ... přemýšleli společně s oněmi kurfiřty a na základě jejich úvah jsme se rozhodli pro obecné dobro a spásu naříditi – spolu s řečenými církevními i světskými kurfiřty – že pro příště se kurfiřti sejdou osobně v každém roce jednou...“²³⁰

Není vlastně podstatné, že reálně se takové pravidelné schůzky neodehrávaly – důležitý je fakt, že byly možné. Pokud by kurfiřti měli zájem, mohli se od vydání *Zlaté buly* přímo účastnit na správě Říše. Kolegium tak nově začalo disponovat něčím, co doposud formálně nemělo – skutečnou vládní mocí, která ospravedlňovala vykonávání politické vůle i jindy než při

²³⁰ *Zlatá bula*, XII. (Český překlad viz *Karel IV. Státnické dílo*, str. 286.)

volebních příležitostech. Takto formulovaná moc je kontinuální – i když není uplatňována, zůstává *in potentia* do chvíle, kdy se ten, kdo touto mocí disponuje, rozhodne ji využít.

Jak upozornil Schubert, porýnští kurfiřti v době králova sesazení důsledně pracují s jazykem. Sesazují sice krále, ale dělají to v *zájmu Říše*. V předvolání do Oberlahnsteinu, které bylo zasláno králi, se píše, že nedostaví-li se král k soudu, budou zbaveni všech přísah, které složili jeho osobě.

„Neporušeně zachováme jen ty přísahy, jimiž jsme zavázáni Svaté říši římské a při nichž hodláme vytrvat.“²³¹

Více akcentovanou dualitu panovníka a jeho Říše si lze patrně jen těžko představit. Znamená to tedy ze strany kurfiřtů násilné odtržení králova přirozeného těla od těla politického?

Zdá se, že nikoli. Dlouhodobé posilování kurfiřtského kolegia, které v sobě zahrnovalo též ikonografické zpodobňování kurfiřtů jakožto „sloupů Říše“²³² a které bylo vyjádřeno též ve *Zlaté bule*, totiž naznačuje nezvyklou, ale v Říši podle všeho realitě odpovídající situaci. Politické tělo Říše pozdního středověku už netvoří jen její panovník, nýbrž má celkem sedm údů. Každý z kurfiřtů má své úcastenství na jednom společném politickém těle, panovník definitivně ztratil své monopolní postavení. Kurfiřti jsou skutečnými „základními kameny a neotřesitelnými pilíři“ a panovník je v jistém smyslu slova pouze jedním z nich.

Je tedy zcela v intenci tohoto vývoje, že kurfiřti přistoupili k sesazení krále. Fakt, že se to neodehrálo na základě konkrétního právního předpisu, nemusí být rozhodující prvek. Slovníkem moderní státovědy by se mohlo říci, že sesazení se možná neuskutečnilo v souladu s literou *Zlaté buly*, zato však v souladu s jejím duchem.²³³

²³¹ „Beheltniße uns doch solicher eide damit eir dem heiligen Romschen riche sin verbunden, dabi wir verliben wollen.“ *DRTA III*, 146, str. 195. (Český překlad viz SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, str. 312.)

²³² SCHUBERT, *Königsabsetzung*, str. 284–288.

²³³ Tomu odpovídá i Schnithovo zjištění, že při sesazení roku 1400 kurfiřti nenavazují na starší vzory. Vytvářejí totiž zcela novou tradici, neboť zdroj jejich oprávnění je odlišný od předchozích případů.

ZÁVĚR

„Koruna brání hlavě spočinout.“²³⁴

Krále Václava by asi jen málokterý „soudný historik“ (slovy Palackého) označil za vynikajícího panovníka, avšak kritika, jíž se mu zvláště v německém prostředí dostávalo a dostává, je někdy snad až příliš příkrá. Předložená práce je pokusem o jistě ne vyčerpávající, avšak v rámci možností vyvážený pohled na jeden konkrétní historický a zároveň právní akt – akt, kterým se tento nepřilíš zdatný syn zdatného otce zapsal do dějin podstatně jiným způsobem, než by si sám přál. Takové už dějiny bývají.

Nemohlo-li být záměrem práce přinést zcela komplexní obraz roku 1400, pak se jí snad podařilo alespoň přinést několik bodů, které čtenáři doplní celkový obraz.

Na prvním místě je to v české historiografii doposud málo reflektovaná problematika vzájemných vztahů mezi čtveřicí porýnských kurfiřtů. Zejména spor o obsazení mohučského arcibiskupství nebyl ani tak konfliktem mezi kurfiřty a králem, jako spíše mezi dvěma silnými politickými bloky, jemuž král jen bezmocně přihlížel. O to víc byl výsledek zápasu pro Václava důležitý, neboť jím bylo připoutání kolínského a trevírského kurfiřta k politice falcko--mohučské a tím vytvoření pevného mocenského bloku, který Václava nakonec mohl sesadit.

Dále jde o problematiku duality Říše a jejího panovníka, která zde byla vysvětlena s využitím teorie o dvou tělech krále. Zdá se totiž, že ve Svaté říši římské přešel rozměr kontinuálního, nezanikajícího politického těla z krále na celé sedmičlenné kurfiřtské kolegium, kterému tím výrazně vzrostla autorita, a to samozřejmě na králův úkor.

A konečně zde byl vysloven soud, že sesazení krále Václava lze považovat za právoplatné a pravomocné. Ačkoli neexistuje právní předpis, který by takový případ upravoval, odpovídá detronizační akt předcházejícímu ústavnímu vývoji Říše a především je zcela v intenci *Zlaté buly* Karla IV. Její vyznění, pokud se kurfiřtského kolegia týče, se s vykonáním sesazení krále nijak nevyklučuje, ba naopak se s ním dobře doplňuje.

Na závěr lze tedy vyslovit souhlas s tvrzením Ivana Hlaváčka, podle něhož se na neúspěchu svého syna významnou měrou podílel sám Karel IV. – ovšem poněkud jinak, než měl Hlaváček původně na mysli.²³⁵ Císař totiž právě svou *Zlatou bulou* přispěl k razantnímu posílení kurfiřtského kolegia, čímž – aniž by jej to mohlo napadnout – sesazení svého syna

²³⁴ SHAKESPEARE. *Jindřich IV., II. díl*, III, 1, 32. Překlad Heleny Rejžkové.

²³⁵ HLAVÁČEK, *Václav IV.*, str. 642.

zjednodušil. Pokud se však na obhajobu „líného krále“ někdy užívá tvrzení, že Říši vládl v situaci tak komplikované, že kupíci se problémy zvládnout prostě nemohl, nabízí se otázka, zda pro jeho otce neplatilo to samé. Bylo by vůbec možné, aby sebelepší panovník v Karlově pozici – a otec vlasti věru nebyl z nejhorších panovníků – dokázal vzrůstající moc kolegia zastavit?

Pravděpodobně nikoli. Sedm sloupů Říše už v té době tvořilo nedílnou součást jejího „politického těla“. A bez svých nosníků by se Říše pravděpodobně velice rychle zhroutila, bez ohledu na to, zda její panovník byl či nebyl „líný a neužitečný“.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Edice pramenů

- *Die Limburger Chronik*. Marburg, 1828.
- GENGLER, Heinrich G. (ed.) *Des Schwabenspiegels Landrechtbuch*. Erlangen, 1853.
- *Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert VIII. Straßburg*. Leipzig, 1870.
- *Geschichte der deutschen Städte von 14. bis ins 16. Jahrhundert XIII. Cöln*. Leipzig, 1876.
- *Karel IV. Státnické dílo*. Praha, 2003.
- KRAMMER, Mario (ed.) *Quellen zur Geschichte der deutschen Königswahl und des Kurfürstenkollegs*. Vol. 1. Leipzig, 1911.
- PALACKÝ, František (ed.). *Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte*. Praha, 1847².
- PELZEL, Franz M. (ed.). *Urkundenbuch zur Lebensgeschichte des Böhmisches und Römischen Königs Wenceslaus* (2 díly). Praha/Leipzig, 1788/1790.
- WEIZSÄCKER, Julius (ed.). *Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel 1388–1397*. München, 1874.
- WEIZSÄCKER, Julius (ed.). *Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel 1397–1400*. München, 1877.

2. Literatura

- ADAM, Wolfgang. *Herrschaftsgefüge und Verfassungsdenken im Reich zur Zeit der Absetzung König Wenzels*. Frankfurt am Main/Berlin/Cirencester, 1980.
- ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha, 2013.
- BARTOŠ, František M. *Čechy v době Husově 1378–1415*. České dějiny II/6. Praha, 1947.
- BOBKOVÁ, Lenka; BARTLOVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české IV.b. 1310–1402*. Praha/Litomyšl, 2003.
- ČORNEJ, Petr. *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice*. Praha, 2003².

- FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy 1310–1419. Český stát pod vládou Lucemburků*. Praha, 1968.
- GATZ, Erwin (ed.). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. Ein biographisches Lexikon. 1198–1448*. Berlin, 2001.
- GERITS, Richard. *Zur Geschichte des Erzbischofs Johann II. von Mainz 1396–1419*. Halle an der Saale, 1882.
- GERLICH, Alois. Die Westpolitik des Hauses Luxemburg am Ausgang des 14. Jahrhunderts. *Zeitschrift für Geschichte des Oberrheins* 107/1959, str. 114–135.
- GERLICH, Alois. *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach um Kampf um die deutsche Königskrone. Studie zur Vorgeschichte des Königtums Ruprechts von Pfalz*. Wiesbaden, 1960.
- GERLICH, Alois. Rheinische Kurfürste im Gefüge der Reichspolitik des 14. Jahrhunderts. in: PATZE, H. (ed.). *Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert II. Vorträge und Forschungen XIV*. Sigmaringen, 1986, str. 149–169.
- GRAUS, František. Das Scheitern von Königen: Karl VI., Richard II., Wenzel IV. in: SCHNEIDER, R. (ed.). *Das spätmittelalterlichen Königtum im europäischen Vergleich*. Sigmaringen, 1987, str. 17–39.
- HANISCH, Wilhelm. Der deutsche Staat König Wenzels. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 92/1975, str. 21–59.
- HANISCH, Wilhelm. König Wenzel von Böhmen. Studie zur Geschichte seiner Regierung. I. Die Selbstdarstellung des Königtums in den Arengen der Urkunden König Wenzels. *Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde* 11/1969, str. 197–217.
- HANISCH, Wilhelm. König Wenzel von Böhmen. Studie zur Geschichte seiner Regierung. II. Seine Absetzung und die Absetzung König Richards II. von England. *Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde* 12/1970, str. 5–32.
- HANISCH, Wilhelm. König Wenzel von Böhmen. Studie zur Geschichte seiner Regierung. III. Der König von Böhmen. *Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde* 12/1970, str. 33–61.
- HANISCH, Wilhelm. König Wenzel von Böhmen. Studie zur Geschichte seiner Regierung. IV. Seine Persönlichkeit. *Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde* 13/1971, str. 198–233.

- HANISCH, Wilhelm. Wenzel IV. in: SEIBT, F. (ed.). *Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 3. Karl IV. und sein Kreis*. München/Wien, 1978, str. 251–279.
- HARNACK, Otto. Hat eine rechtliche Befugnis zur Absetzung des König im deutschen Reiche bestanden? *Forschungen zur deutschen Geschichte* 26/1886, str. 146–152.
- HEIMPEL, Hermann. *Deutschland im späteren Mittelalter 1200–1500*. Konstanz, 1957.
- HEIMPEL, Hermann. Aus der Vorgeschichte des Königtums Ruprechts von der Pfalz. Eine unbekannte Instruktion Papst Bonifaz IX. für den Frankfurter Fürstentag vom Juli 1397. in: EMMERICH, W. (ed.). *Von Land und Kultur. Beiträge zur Geschichte des mitteldeutschen Ostens*. Leipzig, 1937, str. 170–183.
- HEINIG, Paul-Joachim. *Reichsstädte, freie Städte und Königtum 1389–1450. Ein Beitrag zur deutschen Verfassungsgeschichte*. Wiesbaden, 1983.
- HELMKE, Rudolf. *König Wenzel und seine böhmische Günstlinge im Reiche*. Halle an der Saale, 1913.
- HLAVÁČEK, Ivan. *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*. Stuttgart, 1970.
- HLAVÁČEK, Ivan. *Höfe – Residenzen – Itinerare*. Praha, 2011.
- HLAVÁČEK, Ivan. *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě*. Praha, 1991.
- HLAVÁČEK, Ivan. Nevděčné nástupnictví Václava IV. in: BOBKOVÁ, L.; ŠMAHEL, F. (edd.). *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, str. 643–655.
- HLAVÁČEK, Ivan. Studie k diplomacie Václava IV. 4. Itinerář krále Václava IV. z let 1361–1419. *Československý časopis historický* 10/1962, str. 64–94.
- HLAVÁČEK, Ivan. Václav IV. na říšském stolci. in: BOBKOVÁ, L.; ŠMAHEL, F. (edd.). *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, str. 643–655.
- HOENSCH, Jörg K. *Die Luxemburger. Eine spätmittelalterliche Dynastie gesamteuropäischer Bedeutung 1308–1437*. Stuttgart, 2000.

- HORNER, Friedrich. Wenzel, als deutscher König, und dessen Absetzung, nach Quellen bearbeitet. *Jahresbericht über die k. k. Ober-Realschule zu Troppau* 8/1860, str. 3–59.
- KANTOROWICZ, Ernst H. *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*. Praha, 2014.
- KARFÍKOVÁ, Lenka. Augustin a jeho dvojí vklad do dějin politického myšlení. in: HEROLD, V.; MÜLLER, I; HAVLÍČEK, A. (edd.). *Dějiny politického myšlení II/1. Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. Praha, 2011, str. 74–122.
- KEJŘ, Jiří. *Stát, církev a společnost v disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské*. Rozpravy ČSAV 74/1964, sešit 14.
- KINTZINGER, Martin. Wenzel. in: SCHNEIDMÜLLER, B.; WEINFURTER, S. (edd.). *Die deutschen Herrscher des Mittelalters. Historische Portraits von Heinrich I. bis zum Maximilian I.* München, 2003, str. 433–445.
- KLARE, Wilhelm. *Die Wahl Wenzels von Luxemburg zum römischen König*. Münster, 1990.
- KOPIČKOVÁ, Božena. Bemerkungen zur Regierung König Wenzels IV. und Markgrafen Jobsts in Luxemburg. in: PÁNEK, J.; POLÍVKA, M.; REJCHRTOVÁ, N. (edd.). *Husitství – Renaissance – Reformace. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela. Vol. I*. Praha, 1994, str. 214–222.
- KRAUS, Thomas R. König Wenzel auf der Reise nach Reims und die Hoffnungen König Richards II. von England auf die römisch-deutsche Krone 1397/98. *Deutsche Archiv für Erforschung des Mittelalters* 52/1996, str. 599–615.
- LE GOFF, Jacques. Král. in: LE GOFF, J.; SCHMITT, J.-C. *Encyklopedie středověku*, str. 305–318.
- LIES, Richard. *Die Wahl Wenzels zum Römischen Könige in ihrem Verhältnis zur Goldenen Bulle*. Dresden, 1931.
- LINDNER, Theodor. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel* (2 díly). Braunschweig, 1875–1880.
- LINDNER, Theodor. Ueber die bei der Absetzung des Königs Wenzel verlesenen Artikel. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 7/1886, str. 240–246.
- LÖHER, Franz. Das Rechtsverfahren bei König Wenzels Absetzung. *Münchener Historisches Jahrbuch für 1865*. München, 1865, str. 3–129.

- MARTIN, Thomas M. *Auf dem Weg zum Reichstag 1314–1410*. Göttingen, 1993.
- MÜLLER, Ivan. Dante, Ockham a Marsilius z Padovy. in: HEROLD, V.; MÜLLER, I.; HAVLÍČEK, A. (edd.). *Dějiny politického myšlení II/2. Politické myšlení středověku a reformace*. Praha, 2011, str. 7–92.
- NEJEDLÝ, Martin. Václav IV. a panská jednota. Část první – „Barvy všecky“. *Historický obzor* 10/1999, str. 242–249.
- NEJEDLÝ, Martin. Václav IV. a panská jednota. Část druhá – „Králová koruna krásná jest věc, ale těžká“. *Historický obzor* 11/2000, str. 8–15.
- NEJEDLÝ, Martin. Václav IV. a panská jednota. Část třetí – „Račiž, králi, poslouchati...“. *Historický obzor* 11/2000, str. 68–75.
- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě II/2*. Praha, 1876.
- PELZEL, Franz M. *Lebensgeschichte des Böhmischen und Römischen Königs Wenceslaus* (2 díly). Praha/Leipzig, 1788/1790.
- PETERS, Edward. *The Shadow King. Rex inutilis in Medieval Law and Literature 751–1327*. New Haven/London, 1970.
- ROUX, Jean-Paul. *Král. Mýty a symboly*. Praha, 2009.
- RUTHE, Edgar. *Werner III. von Falkenstein. Kurfürst und Erzbischof zu Trier (1388–1418) und das Reich (bis zu Ruprechts Tode)*. Halle an der Saale, 1911.
- SEIBT, Ferdinand. Zur Krise der Monarchie um 1400. in: MACEK, J.; MAROSI, E; SEIBT, F. (edd.). *Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387–1419*. Warendorf, 1994, str. 3–13.
- SCHAAB, Meinrad. *Geschichte der Kurpfalz I. Mittelalter*. Stuttgart/Berlin/Köln, 1999².
- SCHNITH, Karl. Gedanken zu den Königsabsetzungen im Spätmittelalter. *Historisches Jahrbuch* 91/1971, str. 309–326.
- SCHUBERT, Ernst. *Königsabsetzung im deutschen Mittelalter. Eine Studie zum Werden der Reichsverfassung*. Göttingen, 2005.
- SKINNER, Quentin. *O státě*. Praha, 2012.
- SPĚVÁČEK, Jiří. Krize principu autority v mocenském systému Evropy 14. století. *Český časopis historický* 92/1994, str. 1–23.
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361 – 1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha, 1986.

- ŠTĚPÁN, Václav. Vražda čtyř členů královské rady na Karlštejně roku 1397. *Český časopis historický* 92/1994, str. 24–43.
- THOMAS, Heinz. *Deutsche Geschichte des Spätmittelalters 1250–1500*. 1983. Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz, 1983.
- TOMEK, Václav V. *Dějepis města Prahy III*. Praha, 1875.
- WEIZSÄCKER, Julius. Die Vorgeschichte der Thronrevolution von 1400 in officiöser Darstellung. *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 7/1892, str. 142–147.
- WEIZSÄCKER, Julius. Der Pfalzgraf als Richter über den König. *Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen XXXIII*, 1886.
- WEIZSÄCKER, Julius. Zur Absetzung König Wenzels. Die Stellung Sachsens auf dem Mainzer Tage von September 1399. *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 3/1890, str. 134–140.

3. Kvalifikační práce

- KOPECKÝ, Jan. *Knížecí zrcadlo Jana ze Salisbury*. Praha, 2008. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav řeckých a latinských studií. Vedoucí práce Martin Bažil.

4. Elektronické zdroje

- ANNAS, Gabrielle. *Die Reichsversammlungen der Jahre 1376 bis 1485* [online]. Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaft [cit. 4. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.historischekommission-muenchen.de/digitale-publicationen/reichsversammlungen-und-reichstage-1376-1662.html>